

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Łódź, dnia 21 grudnia 2023 r.

Poz. 10721

UCHWAŁA NR LXIV/808/2023 RADY MIEJSKIEJ W ŁASKU

z dnia 25 października 2023 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łask na lata 2023-2026

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572, 1463, 1688) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840, z 2023 r. poz. 951, 1688), po uzyskaniu pozytywnej opinii Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łask na lata 2023-2026 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Łasku.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Łasku

Robert Bartosik

Załącznik do uchwały Nr LXIV/808/2023
Rady Miejskiej w Łasku
z dnia 25 października 2023 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŁASK NA LATA 2023-2026

CZERWIEC 2023

Spis treści

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 - 4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy
 - 5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Łask ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu
 - 5.2.1. Charakterystyka gminy
 - 5.3. Zarys historii
 - 5.4. Krajobraz kulturowy Gminy Łask
 - 5.4.1. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne
 - 5.4.2. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo niematerialne
 - 5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków
 - 5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków
 - 5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego
 - 5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
 - 5.6.1. Zabytki archeologiczne
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami
 - 9.1. Dotacje
 - 9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe
 - 9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
 - 9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe
10. Bibliografia
11. Spis tabel, rysunków i zdjęć
12. Załączniki

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Łask na lata 2023-2026 (GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właściciele i posiadacze obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy i miasta Łask na lata 2019-2022, który został przyjęty uchwałą nr XIII/144/2019 Rady Miejskiej w Łasku dnia 18 września 2019 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3,** który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4,** który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi

zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomości; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19**, który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
 - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

• Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

• **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503 z późn. zm.);

• **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.);

• **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2556 z późn. zm.);

• **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 916 z późn. zm.);

• **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899 z późn. zm.);

• **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.);

• **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1327 z późn. zm.);

• **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 81);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (t. j. Dz.U. 2021 poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1388);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz.731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304) ze zmianą Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z wyznaczonych kierunków działań jest wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym. Ważne też jest budowanie wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym i regionalnym, merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.

Wśród określonych zadań edukacyjnych wskazano między innymi: szkolenia w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz szkolenia w zakresie planowania i rewitalizacji zasobu dziedzictwa kulturowego.

Zaplanowane zostało również wydanie zaktualizowanej wersji podręcznika Dziedzictwo obok mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach oraz rozbudowę portalu informacyjnego dla samorządów – www.samorząd.nid.pl.

Program zakłada powołanie w wybranych Oddziałach Terenowych Narodowego Instytutu Dziedzictwa pięciu centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych w gminach. Centra te będą odpowiedzialne za przeprowadzenie pilotażowych szkoleń dla gmin w zakresie planowania i rewitalizacji zasobu dziedzictwa kulturowego. Do ich zadań należeć ma również wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji bądź zmieniających podstawę prawną prowadzonej rewitalizacji z lokalnych programów rozwoju na gminne programy rewitalizacji.

Zadania, w których bezpośrednią grupą docelową są samorządy, stanowią tylko część ogółu zadań określonych w Programie. Spośród pozostałych warto wymienić te, które także będą realizowane na terenie konkretnych gmin, powiatów czy województw, jak na przykład archeologiczne badania powierzchniowe, rejestracja zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, warsztaty edukacyjne w szkołach czy wydarzenia popularyzatorskie oparte na pracy wolontariuszy dofinansowywane z programu „Wspólnie dla dziedzictwa”.

• **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego nr 2 wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania

więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.

– Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

– Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Łask wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020-2023, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego 2030+;
- powiatowym: nie ma obecnie obowiązujących dokumentów w powiecie łaskim, które zgodne są z ramami czasowymi GPOnZ.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 została przyjęta uchwałą nr XXXI/414/21 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 6 maja 2021 r

Strategia rozwoju województwa jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa określającym wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia.

Wyznaczona Wizja regionu odzwierciedla pożądaną stan województwa w perspektywie 2030 r., w trzech strategicznych wymiarach rozwoju, tj. gospodarczym, społecznym i przestrzennym, który jest odpowiedzią na sformułowane wyzwania rozwojowe.

Wizja: Harmonijnie rozwijające się województwo w centrum polski, przyjazne rodzinom, mieszkańcom miast i obszarów wiejskich. Region, w którym nowoczesna gospodarka idzie w parze z ochroną walorów kulturowych i przyrodniczych.

W Strategii wskazano trzy cele strategiczne w ramach trzech sfer: gospodarczej, społecznej i przestrzennej:

1. Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka;
2. Obywatelskie społeczeństwo równych szans;
3. Atrakcyjna i dostępna przestrzeń.

W ramach celu strategicznego „Atrakcyjna i dostępna przestrzeń” wskazano cel operacyjny: „Ochrona i kształtowanie krajobrazu”. W ramach tego celu wskazano następujące kierunki działań:

1. Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego.
2. Ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych.
3. Rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o atrakcyjne zaaranżowane tereny zieleni.

W Strategii omówiono dziedzictwo kulturowe, dla którego wyznaczono następujące wyzwanie: Degradacja układów i struktur funkcjonalno-przestrzennych w ośrodkach historycznych.

Zachowaną spuściznę kulturową województwa cechuje różnorodność, wynikająca przede wszystkim z wielokulturowych tradycji historycznych. Najpełniejszy obraz zasobu przedstawia wojewódzka ewidencja zabytków nieruchomych (WEZ), której stan na 2019 r. liczył 6 777 118 pozycji, z czego 38% stanowiły obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków (2 551). Pod względem ilościowym zasób lokuje Łódzkie na 14. pozycji w skali kraju.

Koncentracja najwyższych wartości zabytkowych występuje w historycznych jednostkach osadniczych. Jednak spośród około 100 jednostek osadniczych o potwierdzonym rodowodzie miejskim tylko 47 jest uwzględnionych w WEZ, a jedynie 16 wpisano (w całości lub w części) do rejestru zabytków. Specyficzne

cechy zachowanych historycznych układów przestrzennych tworzą wyjątkowy charakter krajobrazu kulturowego, w ramach którego wskazano 66 jednostek tworzących sieć ośrodków historycznych.

• **Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Województwie Łódzkim**

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020-2023 został przyjęty uchwałą nr XXI/352/20 Sejmiku Województwa Łódzkiego dnia 27 października 2020 r.

Jest to podstawowy dokument określający politykę samorządu województwa w obszarze sprawowania opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego odpowiednim wykorzystaniem.

Województwo łódzkie ma być regionem wyróżniającym się różnorodnością walorów dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej, stanowiących podstawę wielokulturowej tożsamości województwa. Przy tak ujętej wizji celem strategicznym jest: zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej.

Osiągnięciu tego celu ma sprzyjać realizacja trzech celów operacyjnych:

1. Atrakcyjność krajobrazu kulturowego.
2. Zintegrowany system zarządzania dziedzictwem kulturowym.
3. Tożsamość wielokulturowa regionu.

• **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego 2030+**

Obecnie obowiązujący Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego 2030+ został przyjęty uchwałą nr LV/679/18 przez Sejmik Województwa Łódzkiego dnia 28 sierpnia 2018 r.

Plan określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu. Realizację zapewniają projekty finansowane ze środków własnych samorządu województwa, samorządów lokalnych, budżetu państwa oraz funduszy Unii Europejskiej. Podstawowym źródłem finansowania jest Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego.

W Planie wyznaczono szereg kierunków działań wraz z działaniami. W obszarze dziedzictwa kulturowego można wskazać na: Rozwój miast o znaczeniu lokalnym i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, m.in. poprzez:

– wzrost zasięgu oddziaływania przestrzennego miast o znaczeniu lokalnym.

W obszarze dziedzictwa kulturowego wskazano cel szczegółowy nr V. Region o dobrze zachowanym dziedzictwie kulturowym.

Dla osiągnięcia poprawy stanu zachowania dziedzictwa konieczne jest podejmowanie działań o charakterze naprawczym. Zakłada się w szczególności kontynuację już realizowanych procesów rewitalizacyjnych w obrębie zabytkowych założeń przestrzennych i inicjowanie nowych, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów oraz obiektów przedstawiających wybitną wartość oraz zagrożonych degradacją, w tym reprezentatywnych i zlokalizowanych w kreowanej sieci ośrodków historycznych. W tym kontekście pożądane jest stosowanie zasady dobrej praktyki wyrażającej się szczególną dbałością o zabytki będące w użytkowaniu instytucji publicznych oraz zagospodarowaniem obiektów nieużytkowanych przez podmioty publiczne.

Istotne znaczenie dla utrwalania niematerialnych komponentów tradycji regionalnej będą mieć poczynania ukierunkowane na wzmocnienie walorów i cech specyficznych definiujących wyodrębnione podregiony kulturowe. Zakłada się wspieranie i promowanie inicjatyw związanych z kultywowaniem lokalnego folkloru oraz zachowaniem różnorodności jego przejawów. Do zachowania ciągłości kulturowej przyczyni się kreowanie sieci ośrodków historycznych, głównie poprzez wzmocnienie instytucji kultury, w szczególności tych o zasięgu ponadregionalnym i pełniących rolę wiodącą, polegające przede wszystkim na podnoszeniu jakości infrastruktury, poprawie dostępności i rozwoju współpracy.

Wyznaczone kierunki działań i działania dla celu V.

1. Zachowanie materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

V.1.1. Identyfikację i dokumentowanie zachowanego zasobu dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in. kontynuacja:

- opracowania i aktualizacji gminnych ewidencji zabytków;
- opracowania katalogu lokalnych form architektonicznych;
- opracowania list dóbr kultury współczesnej.

V.1.2. Monitorowanie stanu zachowania i planowanie działań na rzecz właściwego utrzymania i przeciwdziałania zagrożeniom dla dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- realizację obowiązku sporządzania i aktualizacji gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami;
- sporządzanie studiów historyczno-urbanistycznych dla historycznych założeń przestrzennych.

V.1.3. Zapewnienie ochrony prawnej dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- podejmowanie działań na rzecz utrzymania ustanowionych form ochrony dla zabytków, m.in. wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych;
- kontynuację procesu wpisywania do rejestru zabytków nieruchomych;
- stanowienie ochrony zabytków w mpzp, w szczególności z uwzględnieniem określenia zasad zapewniających:

1. zachowanie autentyzmu i integralności zabytków, przywracanie ich do jak najlepszego stanu oraz zapobieganie zagrożeniom i ochronę, w szczególności przy realizacji inwestycji;
2. wykorzystanie zabytków z poszanowaniem i eksponowaniem ich wartości;
3. utrzymanie i tworzenie właściwego sąsiedztwa dla zabytków, w szczególności eliminowanie konfliktów i uciążliwości ograniczających możliwość korzystania z zabytku i trwałego zachowania jego wartości;
4. ochronę ekspozycji historycznych sylwet i panoram, w szczególności zachowanie w niezakłóconej postaci otwarcie oraz osi widokowych na zabytki i z zabytków;
5. wyznaczania stref ochronnych, w których obowiązują ograniczenia dotyczące sposobu zagospodarowania terenu oraz rodzaju dopuszczalnej działalności gospodarczej.

V.1.4. Wzmacnianie ochrony obszarowej dla szczególnie cennych form zabytkowego krajobrazu kulturowego regionu, w tym m.in.: wytypowanych obszarów charakterystycznych dla tradycji osadniczej regionu, odznaczających się szczególnymi wartościami, w tym Uniejów-Spycimierz.

V.1.5. Wzmacnianie rangi ochrony unikatowych komponentów dziedzictwa kulturowego regionu.

V.1.6. Poprawę stanu zachowania i właściwe wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- rewitalizację historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich, z uwzględnieniem zachowania specyficznych cech ich struktury budowlanej i nadania odpowiedniego standardu estetycznego przestrzeniom publicznym, przy założeniu ograniczania barier architektonicznych;
- konserwację, restaurację i rewaloryzację zabytków, szczególnie reprezentatywnych i zagrożonych zniszczeniem (nieużytkowanych lub użytkowanych niewłaściwie);
- zapewnienie wykorzystania zabytków, z uwzględnieniem wyeksponowania ich wartości oraz dostępności turystycznej, a także zagospodarowanie zabytków nieużytkowanych, w szczególności na cele społeczne.

V.2. Zachowanie niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

V.2.1. Wzmacnianie walorów zidentyfikowanych podregionów kulturowych: łęczyckiego, łowickiego, opoczyńskiego, piotrkowskiego, sieradzkiego, rawskiego i wieluńskiego, z ich głównymi ośrodkami, w tym m.in.:

- identyfikację i utrwalanie specyficznych przejawów kultury ludowej, w szczególności:
 1. wspieranie i promocję lokalnych aktywności w zakresie kultywowania różnych przejawów tradycji ludowych (obrzędowość, legendy, gwara, strój, muzyka, kulinaria, rzemiosło i rękodzieło artystyczne etc.);
 2. wspieranie działalności oraz promocję istniejących, a także tworzenie nowych skansenów;
 3. wspieranie działalności oraz promocję istniejących, a także tworzenie nowych muzeów, izb muzealnych i galerii plenerowych (gromadzących zbiory specyficzne dla dziedzictwa kulturowego regionu);
- promocję unikatowych i specyficznych form tradycji:
 1. wytworów rzemiosła i sztuki ludowej (m.in. kowalstwa artystycznego, garncarstwa, wikliniarstwa, tkactwa, hafciarstwa, wycinankarstwa, rzeźbiarstwa), w tym wzornictwa łowickiego, ceramiki bolimowskiej, łęczyckiej rzeźby o tematyce demonicznej;
 2. tradycyjnych produktów regionalnych.
- poprawę dostępności i podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym podnoszenie standardu infrastruktury kultury, wykorzystanie nowych technologii komunikacji i rozwijanie współpracy pomiędzy instytucjami.

V.2.3. kreowanie sieci ośrodków historycznych o randze europejskiej, krajowej, regionalnej i lokalnej w tym m.in.:

- wzmacnianie instytucji kultury działających w ośrodkach historycznych, odpowiednio do rangi,
- poprawę dostępności i podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym podnoszenie standardu infrastruktury kultury, wykorzystanie nowych technologii komunikacji i rozwijanie współpracy pomiędzy instytucjami.

W zróżnicowanym krajobrazie kulturowym województwa wyróżniono ośrodki tworzące się unikatowe ośrodki historyczne, w tym Łask jako 1 z 54 ośrodków o randze lokalnej.

Wśród przykładów krajobrazów kulturowych o szczególnych wartościach jest m.in. krajobraz małomiasteczkowy, reprezentowany przez miejscowości o dobrze zachowanych średniowiecznych układach przestrzennych i pozostałościach XIX -wiecznej zabudowy, gdzie wyróżniono Łask.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego.

• Strategia Rozwoju Gminy Łask do 2027 roku

Strategia Rozwoju Gminy Łask do 2027 roku została przyjęta uchwałą nr XXIX/370/2021 Rady Miejskiej w Łasku z dnia 3 lutego 2021 r.

Strategia jest dokumentem, który określa długookresowy plan działania, generalny kierunek rozwoju Gminy Łask oraz cele, których realizacja jest niezbędna dla osiągnięcia przyjętych założeń. Ustalenia te będą podstawą do prowadzenia przez Urząd Miejski w Łasku polityki społeczno-gospodarczej. Strategia rozwoju jednostki terytorialnej jest dokumentem, który definiuje jej najważniejsze przedsięwzięcia społeczne, gospodarcze oraz środowiskowe, w tym zawiera kierunki alokacji zasobów, które w możliwie najlepszy sposób powinny przyczynić się do realizacji pożądanej wizji rozwoju.

Dokument ten zawiera w sobie między innymi podstawowe informacje o Gminie Łask, jej diagnozę społeczno-gospodarczą, cele i wizje rozwoju, analizę mocnych i słabych stron, a także odniesienie do innych dokumentów strategicznych szczebla wojewódzkiego i krajowego.

W Strategii określono cele strategiczne na podstawie, który sformułowane zostały cele operacyjne. Aby je urzeczywistnić, dla każdego celu wyodrębniono kierunki interwencji, czyli projekty do realizacji i przykładowe zadania. Należy je jednak traktować jako propozycję, otwartą listę przedsięwzięć i założeń, którą można aktualizować w miarę potrzeb. Poniżej wskazano te cele, które powiązane są z zabytkami.

Cel strategiczny: Rozwój bazy turystyczno-sportowo-rekreacyjnej gminy.

Cel operacyjny: Rozwój infrastruktury turystycznej.

Kluczowe zadania:

- Budowa ścieżek rowerowych;
- Budowa ciągów pieszo-rowerowych;
- Wykorzystanie potencjału turystycznego Gminy Łask.

Cel operacyjny: Promocja walorów turystyczno-kulturalnych gminy.

Kluczowe zadania:

- Wykorzystanie potencjału lokalnych mieszkańców, a także zdefiniowanych produktów lokalnych do promocji turystycznej gminy.

Cel operacyjny: Rewitalizacja obszarów zaniedbanych/ zdegradowanych

Kluczowe zadania:

- Rewitalizacja Parku.

W Strategii opisano m.in. zasoby kulturowe gminy, w tym obiekty wpisane do rejestru zabytków.

• Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Łask

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Łask Uchwała zostało przyjęte uchwałą nr XXV/322/2020 Rady Miejskiej w Łasku dnia 28 października 2020 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Łask.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego.

W Studium wyznaczono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami stanowi konstytucyjny obowiązek każdego obywatela, zaś samorząd terytorialny jest zobowiązany do zapewnienia w tym celu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych. Na mocy przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w studium uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz wszelkie inne zainwentaryzowane wartości kulturowe, nie zawsze mające charakter i przymioty zabytku (np. krajobraz). Najwłaściwszy sposób ochrony zabytków należy ustalić na etapie sporządzania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Obiekty o szczególnych wartościach kulturowych i historycznych należy chronić poprzez odpowiednie działania konserwatorskie. Studium określa podstawowy kierunek tych działań.

Zabiegi konserwatorskie mają na celu głównie:

- zachowanie walorów historycznych,
- wyeksponowanie regionalnych odrębności,

- usuwanie elementów zagrażających ochronie i ekspozycji zabytków,
- zachowanie równowagi pomiędzy ochroną dóbr kultury a rozwojem cywilizacyjnym i przestrzennym,
- poprawę stanu zachowania i właściwego wykorzystania dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. rewitalizację historycznych założeń miejskich i wiejskich;
- konserwację, restaurację i rewaloryzację zabytków i zapewnienie wykorzystania zabytków z uwzględnieniem wyeksponowania ich wartości oraz dostępności turystycznej,
- kreowanie sieci ośrodków historycznych o randze lokalnej – Łask w tym m.in. wzmacnianie instytucji kultury działających w ośrodkach historycznych.

W odniesieniu do:

- obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków – przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W stosunku do obszarów i obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje priorytet wymagań konserwatorskich, tj. wszelkie działania i zamierzenia inwestycyjne związane z zabytkiem i jego otoczeniem wymagają działania w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, zgodnie z obowiązującymi przepisami.

Dla Parku Miejskiego w Łasku studium wprowadza odrębne ustalenie nazwane granicą obiektu wpisanego do rejestru zabytków. Granica ta przebiega po ewidencyjnej granicy ustanowionej dla Parku zgodnie z rysunkiem Studium.

- zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, w tym również do wojewódzkiej ewidencji zabytków należy:

Wszystkie obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków należy przewidzieć do trwałej adaptacji, z zachowaniem charakterystycznych dla lokalnej tradycji budowlanej form i faktur w następujący sposób:

- a) przy zagospodarowywaniu i użytkowaniu budynków ustalić obowiązek trwałego zachowania ich wartości. Działania, które mogą mieć wpływ na wygląd elewacji bądź mogą przyczynić się do zmiany wyglądu wymagają działań w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
 - b) adaptacja, przebudowa lub rozbudowa budynku jest dopuszczalna wyłącznie w sytuacji, która nie doprowadzi do niekorzystnych zmian w skali i zniekształcenia formy, ponadto powinna uwzględniać zachowanie historycznej proporcji, detalu, tradycyjnych technik, materiałów, a także faktur wypraw wewnętrznych,
 - c) wszelkie działania dotyczące zmiany gabarytów i elewacji, w tym także proporcji otworów zewnętrznych i form zewnętrznej stolarki otworowej, mogą być dokonywane w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków odpowiednio do przepisów Prawa budowlanego,
 - d) rozbiórkę budynków zabytkowych można dopuścić po wyłączeniu z ewidencji zabytków, w sytuacjach uzasadnionych ich stanem zachowania i przy braku możliwości technicznych dla ich remontu – Wojewódzki Konserwator Zabytków może nałożyć obowiązek wykonania dokumentacji inwentaryzacyjnej obiektu likwidowanego,
 - e) wszelkie zmiany w sąsiedztwie zabytków, których charakter może mieć wpływ na walory zabytków (np. ekspozycyjne i użytkowe), przebudowa istniejących i budowa nowych obiektów oraz sposób zagospodarowania przestrzeni, nie mogą pogorszyć stanu zachowania zabytku ani naruszać jego wartości. W związku z powyższym, działania w zakresie zmian dokonywanych w otoczeniu zabytków należy prowadzić w porozumieniu z WKZ,
 - f) w obszarach wpisanych do gminnej ewidencji zabytków obejmujących historyczne układy przestrzenne Łasku i Kolumny zachowaniu podlegają układ rozplanowania ulic i placów publicznych oraz ukształtowane linie zabudowy i charakter zabudowy.
- obszarów ochrony układu urbanistycznego Łasku i Kolumny, (są to strefa ścisłej ochrony historycznej struktury przestrzennej „A” oraz strefa częściowej ochrony zachowanych elementów zabytkowych „B” w Łasku, strefa ochrony układu urbanistycznego Łasku Kolumny oraz 13 stref ścisłej ochrony konserwatorskiej w gminie Łask) należy ustalić następujące zasady:
 - a) zachowaniu podlegają układ rozplanowania ulic i placów publicznych, ukształtowane linie zabudowy i charakter zabudowy, który winien stanowić wzorzec dla kształtowania nowej zabudowy w sąsiedztwie,
 - b) remonty, odtworzenia i uzupełnienia zabudowy historycznej mogą być dokonywane jedynie na warunkach określonych przez WKZ, w szczególnych wypadkach poprzedzone dodatkową dokumentacją architektoniczno-fotograficzną,

- c) nowa zabudowa w strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej, w układzie, skali, gabarytach i proporcjach, a także w sposobie kompozycji i wyprawy elewacji zewnętrznych musi stanowić harmonijne zakomponowanie całości z istniejącymi elementami zabudowy historycznej,
- d) w granicach tego obszaru należy uzyskać akceptację WKZ dla wszelkich działań w szczególności prowadzonych w obszarach przestrzeni publicznych, ulic i dziedzińców wewnętrznych,
- e) dla obszaru ochrony historycznego układu przestrzennego i historycznych funkcji Kolumny (historyczny układ przestrzenny dzielnicy Kolumna w granicach zawartych wewnątrz ulic: Torowej, Zakopiańskiej, Sandomierskiej, Swojskiej, Wojska Polskiego, Leśników Polskich, Pięknej, Skromnej) są przewidziane zasady ochrony jak dla obiektów i obszarów wpisanych do wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

– obszaru strefy ochrony ekspozycji elementów zabytkowych obejmującej osie widokowe na kolegiatę w Łasku i kościół św. Ducha, park miejski, cmentarz, MOSiR w Łasku oraz na terenie gminy Łask: kościół i cmentarz w Borszewicach oraz dwór w Łopatkach.

Najważniejszą zasadą jest tu ograniczenie wysokości nowej zabudowy i innych elementów zagospodarowania (drzewa i elementy wysokościowe w rodzaju maszty i słupy) tak, aby nie przysłaniały one widoku na te obiekty.

– obszaru strefy ochrony krajobrazu obejmującej teren cmentarza i dawnego dworu Łaskich, (obecnie parku miejskiego) – zasady ochrony są tożsame jak dla obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru (park miejski) i ewidencji. Tutaj jednak szczególną uwagę należy przypisać sposobom postępowania przy zagospodarowaniu otoczenia cmentarza i parku miejskiego, gdzie w studium zaleca się podjąć działania sanacyjne wobec dysfunkcyjnych i dysharmonijnych elementów przestrzeni.

– obszaru strefy ochrony archeologicznej – w granicach strefy ochrony archeologicznej, nakazuje się przeprowadzenie badań archeologicznych w formie nadzoru archeologicznego przy realizacji robót ziemnych lub dokonaniu zmiany dotychczasowej działalności wiążącej się z naruszeniem struktury gruntu. Wydanie pozwolenia na nadzór archeologiczny regulują przepisy odrębne.

• Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Łask na lata 2016-2023

Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Łask na lata 2016-2023 został przyjęty uchwałą nr XXVII/292/2016 Rady Miejskiej w Łasku z dnia 28 grudnia 2016 r.

Program stanowi spójny dokument strategiczny mający na celu wyprowadzenie ze stanu kryzysowego najbardziej zdegradowane obszary gminy poprzez przedsięwzięcia kompleksowe (uwzględniające aspekt społeczny, gospodarczy, przestrzenny, środowiskowy i kulturowy), skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany.

Wyznaczono obszar rewitalizacji o łącznej powierzchni 213,4 ha (tj. 1,5% powierzchni gminy), zamieszkały przez 2 622 osób (tj. 9,5% populacji Gminy Łask). Składa się on z 7 podobszarów: Łask Centrum, Łask ul. Kolejowa, Łask rzeka Grabia, Kolumna, Borszewice Organistówka, Ostrów i Wiewiórczyn.

Poniżej wskazano obszary, na których znajdują się obiekty zabytkowe:

– Podobszar 1 rewitalizacji jest jednym z czterech obszarów znajdujących się w części miejskiej Gminy Łask. Obejmuje on Plac 11 Listopada wraz z przyległymi do niego działkami, Placem Jarosława Dąbrowskiego, ul. Kościelną oraz nieruchomością w skład której wchodzi budynek Technikum Elektrycznego.

Strefa przestrzenno-funkcjonalna Charakterystyka zjawisk przestrzenno-funkcjonalnych na terenie części miejskiej Gminy Łask również wykazała pewne nieprawidłowości. Na obszarze miejskim Gminy znajduje się 87 zabytków, które bardzo często są w złym stanie technicznym, co przekłada się na obraz stanu zasobu mieszkaniowego na obszarze gminy.

– Podobszar 4 – Kolumna

Na obszarze część zachowanej drewnianej architektury została objęta ochroną konserwatora zabytków oraz znajduje się w strefie ochrony urbanistycznej Łasku i Kolumny.

Podobszar 4 można uznać również za zdegradowany ze względu na zlokalizowane w jego granicach obiekty architektoniczne, które znajdują się w złym stanie technicznym. Na terenie Kolumny jest najwięcej zabytków – 98. Tak wielka liczba zabytków, które wymagają opieki konserwatorskiej, jest uznawana za czynnik negatywny. Obiekty zabytkowe znajdujące się w dzielnicy są bardzo często w złym stanie technicznym.

Wyznaczona ochrona dziedzictwa kulturowego Kolumny jako Miasta Ogrodu o wysokich walorach urbanistycznych oraz przyrodniczych – KIERUNKI DZIAŁAŃ: Rewitalizacja połączona z działaniami modernizacyjnymi obiektów zabytkowych;

– Podobszar 5 – Borszewice Organistówka

Na terenie sołectwa znajduje się również kościół parafialny pw. Św. Stanisława i św. Mikołaja, który jest neogotyckim zabytkiem z lat 1894-1902. Posiada bogate barokowe wnętrze oraz w przyszłości wraz ze zmodernizowaną i przeznaczoną na funkcje publiczne dawną organistówką będzie tworzył kompleksowy obszar przestrzeni publicznej.

Zaplanowane przedsięwzięcia:

1. Atrakcyjna przestrzeń publiczna – remont wraz z kompleksową termomodernizacją zabytkowego Dworu wpisanego do rejestru zabytków.
2. Atrakcyjna przestrzeń publiczna – zagospodarowanie terenu wokół zabytkowego Dworu wpisanego do rejestru zabytków – adaptacja terenu pod funkcje rekreacyjne wraz z nasadzeniem zieleni opartym o koncepcję Aranżacji różanej, uzupełnieniem oświetlenia, ustawieniem mebli miejskich i elementów małej architektury oraz siłowni napowietrznej.

Gmina jest na etapie tworzenia nowego Program Rewitalizacji dla Gminy Łask.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Łask ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Łask jest gminą wiejsko-miejską położoną w centralnej części województwa łódzkiego, w powiecie łaskim. Gmina Łask graniczy z następującymi gminami: Buczek (powiat łaski), Dobroń (powiat pabianicki), Sędziejowice (powiat łaski), Szadek (powiat zduńskowolski), Wodzierady (powiat łaski), Zduńska Wola (powiat zduńskowolski), Zelów (powiat bełchatowski).

Siedzibą gminy jest Łask, natomiast całość obejmuje łącznie 31 sołectw: Aleksandrówek, Anielin, Bałucz, Borszewice, Budy Stryjewskie, Gorczyn, Karszew, Kopyść, Krzucz, Łopatki, Mauryca, Okup Mały, Okup Wielki, Orchów, Ostrów, Rembów, Remiszew, Rokitnica, Sięganów, Stryje Księżę, Stryje Paskowe, Teodory, Wiewiórczyn, Wola Bałucka, Wola Łaska, Wola Stryjewska, Wronowice, Wrzeszczewice, Wrzeszczewice Nowe, Wydrzyn, Zielęcice, część miejską wraz z dzielnicą Kolumna.

Według podziału fizyczno-geograficznego obszar Gminy Łask należy do makroregionu Niziny południowo-wielkopolskiej i mezoregionu Wysoczyzna Łaska. Gmina Łask znajduje się w centrum Wysoczyzny Łaskiej. Najniżej położone tereny występują wzdłuż rzeki Grabi.

Przez środkową część Gminy Łask przebiega dolina rzeczna wykorzystywana wspólnie przez rzekę Grabię i jej lewobrzeżny dopływ, rzekę Pisię.

Na terenie Gminy Łask znajdują się następujące formy ochrony przyrody:

- Obszar chronionego krajobrazu (Obszar chronionego krajobrazu Środkowej Grabi),
- Obszar Natura 2000 (Obszar Natura 2000 Grabia),
- Zespół przyrodniczo-krajobrazowy (Zespół przyrodniczo-krajobrazowy Dolina Grabi, Zespół przyrodniczo-krajobrazowy Kolumna-Las),
- Użytek ekologiczny („Rzeka Grabia”),
- Pomniki przyrody (21 pomników przyrody w tym dwa będące grupą drzew i jedna aleja).

• KULTURA I TURYSTYKA¹

Krzewieniem kultury w Łasku znajdują się następujące ośrodki kultury:

- Łaski Dom Kultury przy ul. Narutowicza 11 – prowadzi różnorodną działalność kulturalną na terenie Łasku i w jego okolicach. Działają przy nim liczne sekcje i zespoły, w ramach których prowadzone są zajęcia teatralne, taneczne, plastyczne, muzyczne;
- Filia Łaskiego Domu Kultury – kamienica przy Placu 11 Listopada;
- Ośrodek Kultury w Kolumnie filia Łaskiego Domu Kultury przy ul. Toruńskiej 1;
- Biblioteka Publiczna w Łasku przy ulicy 9 Maja 6 wraz z filiami: filia dla dzieci, filia w Kolumnie, filia w Bałuczu, filia we Wrzeszczewicach, izba muzealna pn. „Muzeum Historii Łasku” przy Placu 11-go Listopada 7.

Dodatkowo aktywną działalność prowadzą stowarzyszenia. Należą do nich m.in.: Łaskie Towarzystwo Kulturalne, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Łaskiej, Łaskie Bractwo Strzelców Kurkowych, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddział w Łasku, Otwarta Pracownia Rozwijania Uzdolnień „Asymptota”, Stowarzyszenie Nauczycieli Języka Polskiego Powiatu Łaskiego „Równe szanse”,

¹ <https://lask.pl/> (data dostępu 05.06.2023 r.)

Stowarzyszenie Przyjaciół Lotnictwa, Stowarzyszenie Plastyków Amatorów Ziemi Łaskiej, Stowarzyszenie Rękodzieła Łaskiego Szuflandia i inne.

Ważną rolę odgrywają także Koła Gospodyń Wiejskich. W gminie Łask działa prężnie 10 Kół Gospodyń Wiejskich. Panie prześcigają się w przygotowywaniu pyszności i są niewątpliwą atrakcją lokalnych imprez:

- Koło Gospodyń Wiejskich we Wrzeszczewicach,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Borszewicach,
- Koło Gospodyń Wiejskich „Aktywne kobiety” w Łopatkach,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Teodorach,
- Koło Gospodyń Wiejskich „Gorczyńnianki” w Gorczynie,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Okupie Małym „Okupianki”,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Woli Bałuckiej „Ptasica i Przyjaciele”,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Woli Stryjowskiej,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Bałuczu,
- Koło Gospodyń Wiejskich „Sięganowianki” w Sięganowie,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Wiewiórczynie,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Anielinie „Anielinianki”.

Od 1 maja 2014 r. w Łasku swoją działalność rozpoczął Punkt Informacji Turystycznej. Biuro mieści się w wyremontowanym budynku przy Placu 11 Listopada 7, w którym swoją siedzibę ma również Muzeum Historii Łasku.

Największą atrakcją turystyczną i przyrodniczą gminy jest dolina rzeki Grabi. Rzeka Grabia wraz z dopływami (rzeki Końskiej i Pałuszniczy) oraz okoliczne lasy znajdują się w Obszarze Chronionego Krajobrazu.

Dzielnica Łasku – Kolumna, posiada rozbudowaną bazę turystyczno-wypoczynkową oraz zaplecze agroturystyczne. W latach 30. XX w. wybudowano tu drewniane wille z werandami przeznaczone dla letników. Wiele z nich ma ciekawą architekturę określaną mianem stylu szwajcarskiego. Plan miejscowości Las-Kolumna wykonał architekt Antoni Jawornicki nawiązując do idei miast-ogrodów Ebenzera Howarda. Dodatkowym atutem jest suchy las, który tworzy korzystny mikroklimat, a rzeka umożliwia kąpiele i plażowanie. Duży ruch turystyczny jest również obserwowany przy zalewie „Zajaczek”. Zorganizowana jest tu plaża, dwa boiska do siatkówki plażowej, bar.

Szlaki turystyczne:

- SZLAK TURYSTYCZNY OKOLIC PABIANIC (zielony pieszy, dostępny dla kolarzy) - Pabianice-Łask (trasa 4.2)

Ma długość ok. 26 km i łączy ze sobą dwa miasta powiatowe: Łask i Pabianice. Zarówno piesi turyści, jak i rowerzyści mają szansę podziwiać malowniczą dolinę rzeki Grabi, okalającą ją łąki, lasy i torfowiska. Na trasie szlaku znajdują się także zabytki budownictwa wiejskiego oraz architektury rezydencjonalnej i sakralnej. Do najciekawszych atrakcji należą zabytki Łasku i Pabianic: dwór w Ostrowie i dwa młyny w osadzie Talar.

Zielony szlak przebiega przez miejscowości: Pabianice - Karolów - Las Karolewski - Hermanów - Terenin - Mogilno - Róża - Talar - Ostrów – Łask.

- SZLAKI OKOLIC ŁASKU (żółty, pieszy, dostępny dla kolarzy) - szlak młynów nad Grabią (trasa 7.1.) - szlak liczy 36 km i w całości prowadzi po Wysoczyźnie Łaskiej. Łączy w sobie zachowane elementy architektury przemysłowej w postaci licznych młynów z unikatową przyrodą Parku Krajobrazowego Międzyrzecza Warty i Widawki. Do najpopularniejszych zabytków na trasie należy młyn we wsi Brzeski. Szlak rozpoczyna się na dworcu PKP w Kolumnie, biegnie przez dolinę Grabi oraz centrum Łasku, a kończy się w Siedlcach Łaskich.

Szlak młynów nad Grabią łączy ze sobą następujące miejscowości: Łask - Kolumna - Orchów - Okup Fabryczny - Zielęcice - Wola Marzeńska - Marzenin - Kustrzyce - Lichawa - Emilianów - Brody - Brzeski - Kozuby - Grabica - Wola Wężykowa - rezerwat "Grabica" - Zamość - Grabno - Górki Grabieńskie - Widawa - Siedlce Łaskie.

- SZLAK WSCHODNIOEUROPEJSKIEGO FRONTU I WOJNY ŚWIATOWEJ – „Front Wschodni 1914-1918” (samochodowy). Szlak Frontu Wschodniego I wojny światowej przebiega przez osiem województw (łódzkie, warmińsko-mazurskie, podlaskie, mazowieckie, świętokrzyskie, lubelskie, małopolskie

i podkarpackie). Prowadzi przez miejsca walki, obiekty i materialne ślady I Wojny Światowej na ziemiach polskich. Na szlaku znajdują się najcenniejsze obiekty i miejsca, które są niemymi świadkami wydarzeń z lat 1914-1918.

- SZLAK OKOLIC ŁODZI (czerwony pieszy) - Łask-Pabianice (trasa 1.6 i 1.7) - szlak o łącznej długości ok. 180 km, łączący miejscowości położone wokół Łodzi. Jego trasa przebiega m.in. przez teren Wzniesień Łódzkich (Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich) oraz wysoczyzn: Łaskiej i Bełchatowskiej. Tamtejszy krajobraz obfituje w obszary źródliskowe i doliny rzek Miazgi, Wolbórki, Grabi. Liczne są także uroczyska leśne będące pozostałością po dawnej Puszczy Łódzkiej oraz obszary wydmowe w okolicach Tuszyna, Pabianic i Łasku. Trasa podzielona jest na mniejsze odcinki i w dolinie Grabi przebiega jedynie przez dzielnicę Łasku – Kolumnę i fragment gminy Wodzierady. W Kolumnie zaś kończy się odcinek z Pabianic, a zaczyna odcinek prowadzący do Lutomińska. Oprócz wymienionych miejscowości szlak przebiega m.in. przez Tuszyn, Aleksandrów Łódzki i Smardzew.
- SZLAK ZIEMI SIERADZKIEJ (niebieski, rowerowy) - składa się z czterech odcinków znakowanych kolorem niebieskim. Trzy z tych odcinków bieżą przez Łask. Pierwszy z nich - Szlak św. Maksymiliana Kolbego - liczy ponad 62 km długości. Rozpoczyna się w Łodzi-Rudzie i prowadzi dalej przez Pabianice (miejsce zamieszkania świętego), Łask i Zduńską Wolę (miejsce jego urodzin i chrztu).
Od Zduńskiej Woli prowadzi Szlak Skarbów Ziemi Sieradzkiej. Szczególnie godne uwagi na trasie są: Szadek z gotyckim kościołem p.w. Wniebowzięcia NMP i św. Jakuba Apostoła (1332-1335), Małków z klasycystycznym pałacem zbudowanym dla adiutanta Napoleona, (przebywał tam także Władysław Reymont), Warta (liczne kościoły i zespoły klasztorne o kilkusetletniej historii), Marzenin (kościół z 1372 r.) i Łask (kolegiata z 1525 r.). Dodatkową atrakcją jest Park Krajobrazowy Międzyrzecza Warty i Widawki oraz Zbiornik Jeziorsko, jeden z dwóch wielkich sztucznych akwenów w województwie łódzkim.
Od Łasku do Kleszczowa wiedzie Szlak Osad Braci Czeskich. Szlak pozwala odkryć ciekawy rozdział historii regionu łódzkiego. Na szlaku biegnącym przez malownicze zakątki Wysoczyzny Łaskiej i Kotliny Szczercowskiej, można zwiedzać liczne świątynie różnych wyznań, cmentarze, dwory i młyny wodne.
- SZLAK KAJAKOWY NAD GRABIĄ - szlak bierze swój początek w Ldzaniu, a dokładniej w leżącej w jego granicach osadzie Talar. Przed rozpoczęciem spływu, zwiedzający mają okazję podziwiać dwa zachowane młyny z XIX w. Przez pierwsze kilometry Grabia leniwie wije się pośród wysokich, piaszczystych brzegów. Odcinek ten jest idealny dla osób rozpoczynających swoją przygodę z kajakiem. Zwieńczeniem kajakowego szlaku jest meta w Łasku nad zalewem „Zajączek”.

5.3. Zarys historii gminy

Okres osadnictwa pradziejowego na terenie obecnej gminy Łask związany jest z ciekami wodnymi, zwłaszcza z rzeką Grabią. Stanowiska tam zlokalizowane prezentują pełną chronologię. W VI w., w końcowym okresie wędrówek ludów, pojawiły się ludy słowiańskie.

Historyczne dzieje gminy Łask nierozdzielnie wiążą się z historią Sieradza, jednego z najstarszych miast Polski, wzmiankowanego po raz pierwszy w 1136 r. Historycznym protoplastą ziemi sieradzkiej i łaskiej, jak i całego regionu łódzkiego, była ziemia łączycka.² We wczesnym średniowieczu jej teren zasiedlony był nierównomiernie, w formie izolowanych skupień grodów i osad otwartych, które mogły stanowić odrębne organizacje opolne. Na terenie gminy Łask na czoło wysuwają się osady w okolicy Łasku, Ostrówka, Bałuczka, Wrzeszczewic. Przynależność plemienna ludności czasów wczesnosłowiańskich nie jest określona.

W poł. X w. region został zajęty przez Polan i wraz z ich państwem stał się trzonem tworzącej się państwowości polskiej. Piastowscy władcy w 2 poł. XI w. lub w 1 poł. XII w. utworzyli prowincję łączycką, wiążącą tzw. opola w jedną całość. Najważniejsze grody stały się ośrodkami władzy królewskiej, sprawowanej przez kasztelanów. Prowincja łączycka składała się z ośmiu kasztelanii, region łaski znalazł się w sieradzkiej.

W ustawie sukcesyjnej (1138) Bolesława Krzywoustego, rozpoczynającej rozbić dzielnicowe, ziemia łączycka należała do dzielnicy Władysława II. W dalszej fazie rozbić dzielnicowego stała się terenem walk

² Koter M., Historyczno-geograficzne podstawy oraz proces kształtowania się regionu łódzkiego, /w:/ Miasto - region - gospodarka w badaniach geograficznych. W stulecie urodzin Profesora Ludwika Straszewicza, red. T. Marszał, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 131-161

między książętami dzielnicowymi, przechodząc z rąk do rąk. W 1263 r. dla Leszka Czarnego wykrojone zostało księstwo sieradzkie, które objęło znaczną część dawnej prowincji, m. in. z kasztelanią sieradzką z ziemią łaską.

W 1288 r. księstwo sieradzkie przejął Władysław Łokietek, panujący już w księstwie łęczyckim i brzesko-kujawskim, po czym - w 1320 r. scalił je z pozostałymi ziemiami polskimi. Dawne księstwa, którymi teraz w imieniu króla władał wojewoda, otrzymały rangę województw. W poł. XIV w. utworzono powiaty - ziemia łaska znalazła się w powiecie szadzkowskim. Centralnie położone w państwie polskim ziemie województwa sieradzkiego, w niewielkim stopniu narażone na napaści wrogów zewnętrznych, od poł. XIV w. stały się miejscem organizacji wieców i zjazdów ogólnokrajowych czy ziemskich, podczas których podejmowano decyzje państwowe, wydawano akty prawno-ustrojowe i rozstrzygano problemy polityki zagranicznej.³ Największe znaczenie Sieradzkie miało w XVI-XVII w.; należało wówczas do prowincji wielkopolskiej.

Z wczesnośredniowiecznych osad wykształcały się późniejsze wsie i miasto Łask. Zgodnie z badaniami archeologicznymi osada Łasko powstała w XI w. na obszarze zalewowym Grabi. Wzmiankowana jest w 1356 r., kiedy jej właścicielem był Wojciech z Krowicy herbu Korab, po którym wieś odziedziczył Jan z Łaska - rycerz Władysława Jagiełły, od 1417 r. chorąży sieradzki. W 1422 r. otrzymał dla niej prawa miejskie - od króla Władysława Jagiełły. Miasto lokowano na prawie magdeburskim. Wraz lokacją uzyskało prawo organizowania cotygodniowych i corocznych targów. Miało to korzystny wpływ na jego rozwój, podobnie jak położenie przy skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych, wiodących w kierunku Piotrkowa, Sieradza, Krajkowa i Szadku. Z drogi prowadzącej do Piotrkowa z kierunku Uniejowa czy Sieradza korzystała m.in. szlachta i hierarchowie kościelni, urzędnicy i dwór królewski. Dla ich potrzeb funkcjonowały w Łasku karczmy.⁴

Od w/w Jana Łaskiego Młodszego datuje się historia rodu Łaskich, którym miasto zawdzięcza swój Złoty Okres. Jan Łaski Młodszy znany jest jako najwybitniejszy przedstawiciel reformacji w Polsce, który sprowadził w okolice Łasku braci polskich. Dzięki niemu Łask cieszył się opinią miasta tolerancyjnego, ściągali tu katolicy, Żydzi, ewangelicy. Ważnym mecenasem był Jan Łaski Starszy, kanclerz i prymas, fundator kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Michała Archanioła. W 1635 r. zmarł bezpotomnie ostatni członek rodu - Olbracht Łaski. W 1660 r. Łask stał się własnością Samuela Nadolskiego, potem Hieronima Wierzbowskiego, następnie rodziny Załuskich, którzy w 1798 r. sprzedali Łask rodzinie Wyganowskich.

Spśród miejscowości na obszarze gminy jedenaście ma pewną metrykę średniowieczną, na co wskazuje data pierwszej wzmianki, czternaście - późnośredniowieczną, zaś cztery - nowożytną. W 1327 r. wzmiankowany jest Gorczyn, w 1366 r. - Łopatki, Ostrów, Wronowice i Wola Łaska, w 1380 r. - Zielęcice, w 1398 r. - Bałucz i Stryje Księżę; z pocz. XV w. pochodzą informacje o wsiach Karszew (1406), Orchów i Wiewiórczyn (1407), Okup (1417), Krzucz (1419), Wrzeszczewice (1420); z pocz. XVI w.: Kopyś (1509), Wola Bałucka i Wola Stryjewska (1511), Sięganów (1520); natomiast Rokitno wzmiankowane jest w 1576 r., a Kolumna - w XVII w. Większość lokacji na prawie niemieckim przypada na XIV i XV w.⁵

Wsie stanowiły własność szlachecką, należącą w większości do drobnej szlachty zagrodowej. Majątek łaski oprócz miasta obejmował Wolę Łaską i Ostrów. Z Łaskimi spokrewnieni byli Łopateccy herbu Korab, właściciele Łopatek i Gorczyna. Gniazdem rodowym Wrzeszczewskich były Wrzeszczewice, potem należące do Wężyków.

Wśród właścicieli szlacheckich XVIII w. wymienić można: Wężyków - właścicieli Wrzeszczewic w 2 poł. XVII w. oraz Zielęcic i Bałucza - w XVIII w.; Załuskich - właścicieli Wiewiórczyna, Rokitnicy, Krzucza, Orchowa, Ostrowa Woli Łaskiej i Łasku; Chabielskich - właścicieli majątku Górczyn, Czestków, Łopatki i Krzucz czy Zwierzchlejskich - właścicieli majątku Zielęcice i Sięganów. W XIX w. wymieniani są: Wyganowscy - właściciele Ostrowa, Orchowa, Rokitnicy, Wiewiórczyna, Wronowic i Łasku oraz Kręscy -

³ Rosin R., Dzieje polityczne do połowy XVI wieku /w:/ Szkice z dziejów Sieradzkiego, Łódź 1977, s.132-133.

⁴ Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Łask, 2011

⁵ Program opieki nad zabytkami gminy i miasta Łask na lata 2019-22, listopad 2019

właściciele Ostrowa i Rokitnicy. Królewsczyzną była jedynie część Wrzeszczewic, zaś Kopyść od końca XVI w. stanowiła własność arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, w XIX w. - rządową.

Gospodarczo rejon Łasku był zawsze związany z produkcją rolniczą. Nie rozwinął się przemysł lecz działały liczne młyny, a w mieście dobrze prosperowało rzemiosło i handel. Od czasu lokacji datuje się powstanie i rozwój cechów rzemieślniczych: szewców, piwowarów, garnarzy, kowali i inni. Na pocz. XVI w. miasto uzyskało prawo organizowania kolejnych jarmarków, co powodowało intensyfikację handlu. Znaczne dochody pozwoliły szybko odbudować miasto po pożarze w 1523 r.

Na XVII i XVIII w. przypada okres stagnacji i upadku miasta oraz regionu, co ma niewątpliwy związek z najazdem szwedzkim.

Potop szwedzki (1655-1660) poczynił znaczne szkody. Szwedzi przejęli całość dóbr państwowych, kościelnych i miasta oraz uzyskali prawo do zaciągania piechoty, w zamian za gwarancję szlacheckich swobód i przywilejów. Mimo tych umów rozpoczęła się grabież na niespotykaną skalę, dotycząca chłopów i szlachty. Stacjonowanie wojsk szwedzkich, kontrybucje, konfiskaty mienia, rabunki i niszczenie wszelkiej infrastruktury przyczyniły się do tego, że całkowicie załamało się rzemiosło, upadł handel i rolnictwo. Spalone zostały miasta, wsie, karczmy, kuźnie i młyny, populacja ludności spadła o jedną trzecią. Sytuację w mieście pogorszył pożar w 1742 r., który zniszczył znaczną część zabudowy.

W ostatnim ćwierćwieczu XVIII w. zagęściła się sieć osiedli wiejskich - za sprawą kolonizacji wzorowanej na wcześniejszej kolonizacji olęderskiej na Żuławach. Główne zasiedlane były obszary położone wzdłuż rzek, gdzie umiejętność osuszania zalewanych terenów była pożądana oraz na terenach wymagających trzebieży zarośli i drzew. Powstały wówczas osady, jak np. Bałucz Olędry czy Holendry Krzuckie (Kolonja Anielin).⁶ Zasadniczym zadaniem kolonistów - wywodzących się z krajów niemieckich - było zagospodarowanie i rolnicze wykorzystanie nieużytków. W pierwszym okresie po osiedleniu dużo wysiłku pochłaniało zagospodarowanie terenu, inwestycje budowlane i organizacja przestrzeni siedliska, więc podstawą utrzymania kolonistów stała się hodowla i wypas bydła, jako wymagające niewielkich nakładów, a przynosząca poważny zysk, np. z przetwórstwa serów i masła.

Kolonizacja przyczyniła się też do pozytywnych zmian w strukturze gospodarczej regionu, gdyż często towarzyszył jej rozwój form produkcji protoprzemysłowej. Upowszechniało się sukiennictwo, na rzekach wznoszono nowe młyny i tartaki. Specyficzną formą osadnictwa były ponadto drobne osady śródleśne typu „budy”, wyspecjalizowane w pozyskiwaniu i przetwarzaniu produktów leśnych. Były więc budy węglarzy, smolarzy, potażników, bednarzy i innych.

Po drugim rozbiorze Polski (1793) Sieradzkie znalazło się pod zaborem pruskim, a po trzecim (1795) weszło w skład departamentu kaliskiego, który stanowił część prowincji Prusy Południowe. Ziemie obecnej gminy Łask znalazły się w powiatach sieradzkim i szadeckim. W czasach Księstwa Warszawskiego (1807-1815) Łask znalazł się w województwie kaliskim. W czasach Królestwa Polskiego (1815-1917), połączonego unią personalną z Imperium Rosyjskim - w województwie kaliskim, obwodzie sieradzkim, powiecie szadkowskim. Likwidacja autonomii Królestwa Polskiego po klęsce powstania listopadowego (1831) spowodowała przemianowanie województw na gubernie. Region Łasku znalazł się w guberni kaliskiej, potem warszawskiej, na koniec - w 1867 r. - w guberni piotrkowskiej podzielonej na sześć powiatów, w tym powiat łaski. Ustanowienie w Łasku ośrodka nowego powiatu oznaczało dla miasta awans, który stał się możliwy również dzięki przeprowadzeniu uwłaszczenia mieszczan i likwidacji miast prywatnych.

Okresem przełomowym w rozwoju regionu stały się lata 60. XIX w., za prawą carskiego dekretu uwłaszczenia chłopów (1864). W jego wyniku rzesze chłopów, którzy nie byli w stanie wykupić ziemi, ruszyli w poszukiwaniu pracy do miast, które zyskały tanią siłę roboczą. Przeprowadzono też regulację wsi polegającą na separacji gruntów chłopskich od dworskich oraz ich komasacji. Regulacja ta zmieniała krajobraz większości wsi - w miejsce dominujących wcześniej wsi - ulicówek, z gęsto zabudowanym siedliskiem, pojawiły się wsie -

⁶ Goldberg J., Osadnictwo olęderskie w dawnym województwie łęczyckim i sieradzkim, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego, Seria I, Nauki Humanistyczno - Społeczne, z. 5

rzędówki, z zabudową luźno skupioną wzdłuż drogi ciągnącej się w poprzek całego arealu wsi oraz z wydzielonym zespołem dworskim lub folwarkiem.⁷

W 1866 r. Łask przestał być miastem prywatnym, stał się powiatowym, co spowodowało powstanie nowych instytucji, jak sąd gminny, sąd pokoju, urząd pocztowy, stacja telegraficzna. W mieście rozwijało się rzemiosło: przetwórstwo skór, szewstwo i krawiectwo, wytwórnia wozów i bryczek, krochmalnie, olejarnie, młyny. Nie rozwinął się przemysł, np. charakterystyczne dla regionu tkactwo. Ważną rolę odegrał rozwój infrastruktury kolejowej, rozwijającej się od 1846 r., która do Łasku dotarła w 1903 r. W końcu XIX w. istniały w mieście, m. in.: wytwórnia powozów i bryczek, wytwórnia wyrobów blaszanych, 2 olejarnie, mydlarnia, mała fabryka sukna i wyrobów bawełnianych, fabryka kleju i inne. Specjalnością miasta stało się garbarstwo. W chwili wybuchu I wojny światowej było tu 40 warsztatów wyprawiających skóry. Oprócz tego miasto posiadało też szkołę, stację telegraficzną, dom schronienia dla starców i kalek, kościół katolicki, ewangelicki i synagogę.

W okresie I wojny światowej powiat łaski został podzielony: część płn. należała do powiatu łódzkiego pod okupacją niemiecką, część pld. - do powiatu piotrkowskiego pod okupacją austro-węgierską. Po wojnie, w 1919 r., powstał powiat łaski, który znalazł się w ramach nowo utworzonego województwa łódzkiego. W czasie II wojny światowej ziemia łaska należała do Rzeszy w obrębie tzw. Kraju Warty - do 1941 r. w okręgu rejencyjnym Kalisz, później - w okręgu rejencyjnym Łódź. Łask został siedzibą landratury.

Okres II wojny światowej to czas eksterminacji Żydów. Historia ich obecności w Łasku sięga XVI w., gdy otrzymali szereg przywilejów, m.in. swobodę praktyk religijnych. Pod koniec XVIII w. stanowili około 77% całej populacji miasta. Dzielnica żydowska zlokalizowana była wzdłuż ul. Żeromskiego i Kilińskiego. Żydzi zajmowali się rzemiosłem i handlem, a także garbarstwem i włókiennictwem. Otrzymali też zgodę na prowadzenie karczmy na obrzeżach miasta. Pod koniec XIX w. powstała synagoga. Prawdopodobnie w mieście funkcjonowało siedem żydowskich szkół.

Okres zagłady społeczności żydowskiej rozpoczął się we wrześniu 1939 r. Utworzone w 1940 r. getto obejmowało swoim zasięgiem rejon dzisiejszych ulic: Żeromskiego, Zielonej i Kilińskiego. Od 1942 r. rozpoczęły się deportacje Żydów. Wywożono ich do Nakła, w okolice Poznania i w głąb Rzeszy oraz do obozów koncentracyjnych. W sierpniu przystąpiono do ostatecznej likwidacji getta. Część ludzi zastrzelono na miejscu, ok. 800 osób przewieziono do getta łódzkiego, pozostałych zamordowano w Chełmnie nad Nerem.

Łask został wyzwolony 20 stycznia 1945 r. Po wojnie stał się miastem powiatowym w województwie łódzkim. Granice powiatu i podział na gminy pozostały przedwojenne. W latach 1975-1998 gmina Łask położona była w województwie sieradzkim. Po powiększeniu obszaru Kolumny o Przygoń i Orpelów, w 1973 r. przyłączono ją administracyjnie do Łasku. W 1999 r. Łask został siedzibą gminy i powiatu w województwie łódzkim.

Po II wojnie w mieście rozwijał się przemysł terenowy i materiałów budowlanych oraz usługi. Ważną inwestycją było utworzenie w 1956 r. lotniska wojskowego oraz zaplecza dla wojska. W 1964 r. oddano do użytku zakłady odzieżowe „Wólczanka”, w 1968 r. - mleczarnię. W Teodorach powstał zakład produkujący cegłę silikatową, w Gorczyni - zakłady przemysłu owocowo-warzywnego. W pozostałej części gminy rozwijało się rolnictwo.

5.4. Krajobraz kulturowy Gminy Łask

Obszar Gminy Łask posiada znaczne walory krajobrazowe: czyste wody, rozległe łąki i suche lasy, znajdujące się w sąsiedztwie doliny rzeki Grabi, stanowiące o atrakcyjności wypoczynkowej i rekreacyjnej. Znajdują się tu obszary chronione, rezerваты i parki, zaś największą atrakcją jest dolina rzeki Grabia, która przepływa przez gminę zataczając łuk, dzielący ją na część pld. i płn. Część płn. porozcinana jest niewielkimi dolinami dopływów rzeki. Z rzeką związane są liczne zbiorowiska wód płynących i stojących: starorzecza, meandry, małe zbiorniki wodne oraz lasy łęgowe w dolinie rzecznej.

Gmina Łask posiada dogodne położenie komunikacyjne na skrzyżowaniu dróg krajowych i wojewódzkich, dobrze rozwinięta jest sieć oznakowanych szlaków turystycznych, głównie pieszych

⁷ Zmiana studium uwarunkowań..., ibidem

i rowerowych. Natomiast jest tu stosunkowo niewiele atrakcji dla, popularnej obecnie, turystyki kulturowej czyli zabytków. Wśród nich najcenniejsze - na skalę wojewódzką - są obiekty sakralne: kolegiata i kościół garnizonowy w Łasku oraz neogotycki kościół w Borszewicach. Z właścicielami okolicznych dóbr ziemskich związane są zabytki architektury ziemiańskiej - założenia rezydencjonalne znajdujące się w wielu miejscowościach, założenia parkowe i dawne folwarki; niestety w większości zachowane w formie reliktów.

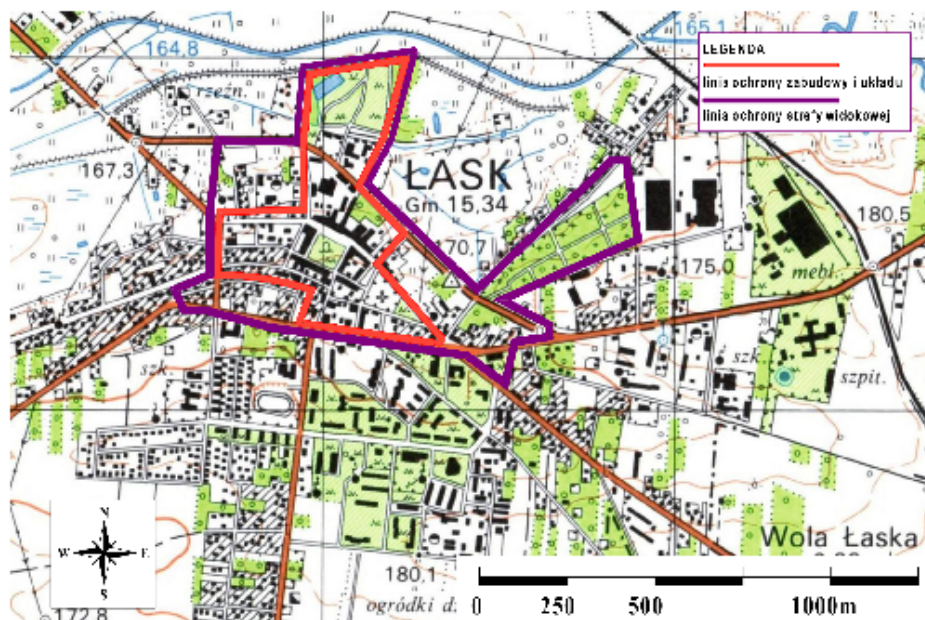
5.4.1. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne

Najbardziej wyrazisty przejaw krajobrazu kulturowego stanowi dziedzictwo materialne. Obejmuje wszystkie ślady działalności człowieka: od sieci dróg i przestrzennych układów osadniczych, przez budownictwo mieszkalne, gospodarcze, przemysłowe, architekturę dworską, sakralną, municypalną, założenia parkowe i cmentarne, po zabytki ruchome i archeologiczne.

• UKŁADY PRZESTRZENNE MIASTA ŁASK I WSI GMINY

Na terenie Gminy Łask prawnie chronione są układy przestrzenne Łasku i Kolumny.

Układ przestrzenny Łasku ukształtował się zapewne w oparciu o XI-wieczną osadę, zlokalizowaną na terenie Parku Miejskiego; tutaj też wzmiankowano w 1617 r. siedzibę Łaskich. Przed XIV w. uformowała się owalnicowa wieś Łasko, której pozostałością jest czytelny, wrzecionowaty układ zabudowy, zawarty między rozwidleniem dzisiejszych ulic Warszawskiej i Kościuszki - na wsch., ul. Warszawską i płn. pierzeją rynku (Plac 11 Listopada) oraz ul. Żeromskiego - na płn., ul. Słowackiego, pld. pierzeją Placu 11 Listopada i gmachem kościoła wraz z placem cmentarnym - na pld. Po lokacji miasta (1422) w powyższy układ wkomponowano czworoboczny, rozległy rynek, otoczony domami, z czterem ulicami wybiegającymi z naroży. Na przestrzeni wieków miasto rozbudowało się. Powstała m.in. dzielnica żydowska położona na przedmieściu - w części kwartału między ul. Żeromskiego, Zieloną, Objazdowa i Konopnickiej. Na zapleczu reprezentacyjnych kamienic w płn. pierzei Placu 11 Listopada i na zapleczu części ul. Warszawskiej powstała zabudowa oficynowa. Wzniesiono też d. plebanię i szkołę katolicką wraz z zielenią parkową, które zlokalizowane były między ul. Reymonta i Armii Krajowej; obecnie zajęte przez budynki szkolne, plebanię i inne zabudowania związane z parafią. Powstał też cmentarz - między ul. Armii Krajowej i Przemysłową. W XIX w., po pożarach w 1821 r., 1847 i 1856 r. rynek zmodernizowano, nadając mu obecny kształt. W 1 poł. XIX w. wytyczono nowe trakty do Pabianic, Piotrkowa i Sieradza, co zmieniło układ drogowy miasta.⁸

Rys nr 1. Obszar historycznego układu urbanistycznego miasta Łask (źródło: Łask. Historyczny układ urbanistyczny. Karta Adresowa Zabytku Nieruchomego (GEZ), M. Urbański, 2018)

⁸ Program opieki nad zabytkami..., ibidem; Zmiana studium uwarunkowań..., ibidem

Historyczny układ urbanistyczny Łasku objęty jest strefą „A” ochrony konserwatorskiej⁹ znajdującą się w obrębie ulic: od pld. - Tylna - Wąska - 9 Maja do Pl. Piłsudskiego - od pñ.: Warszawska - Plac J. Dąbrowskiego - pñ. część W. Reymonta - fragment Objazdowej - Park Miejski im. Rodu Łaskich - do rzeki Grabi na pñ. - Konopnickiej - S. Żeromskiego - A. Mickiewicza - na zach. Jest to strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej historycznej struktury przestrzennej uwzględniona w aktualnie sporządzanym planie miejscowym dla obszaru śródmieścia.

Dodatkowo wyznaczono linie ochrony strefy widokowej historycznego układu urbanistycznego miasta, poszerzonej w stosunku do strefy „A” o dzielnicę żydowską i kościół pw. Świętego Ducha (ul. Żeromskiego, Zielona, Objazdowa i Konopnickiej), cmentarz i tereny zajęte przez budynki kościelne i szkolne (między ul. Reymonta i Armii Krajowej oraz Armii Krajowej i Przemysłową) a także rejon pld.zach. - między ul. Widawska - Górna - Wąska -Tylna. Jest to strefa ochrony ekspozycji elementów zabytkowych, obejmująca osie widokowe na kościół pw. NMP i św. Michała Archanioła, kościół pw. św. Ducha oraz park i cmentarz w Łasku.

Kolumna jest przykładem miejscowości zaprojektowanej jako miasto-ogród - zgodnie z ideą popularną od końca XIX w. Miejscowość wzmiankowana jest w XVII w. - w tym czasie powstała osada młyńska i karczma nad Grabią. W końcu XIX w. wieś stała się własnością Szweycerów. W 1928 r. Janusz Szweycer, na swoich gruntach założył wieś letniskową Las-Kolumna, wg planu Antoniego Jawornickiego. W latach 1928-1929 rozparcelowano tereny leśne, wytyczono rynek, place pod szkołę, kościół, pocztę i przystanek kolejowy. Wkrótce powstało 30 pensjonatów oraz ok. 160 domów letniskowych. W ten sposób powstało letnisko zwane Miasto-Las-Kolumna, które dzieliło się na trzy części: Pałusznicę (od szosy do Grabi - Pałusznicy), Doliwę (między szosą a torami) i Cyganek (na pñ. od torów).

Miejscowość ukształtowana została na planie osiowo-promienistym. Powstały dwa zespoły po dwóch stronach osi jaką stanowi ul. Armii Ludowej: część pñ. - aleje leśne (Lubelska, Piotrkowska, Wileńska) promieniście rozchodzące się od stacji kolejowej, oraz część pld. - aleje (Katowicka, Świerkowa, Spacerowa, Śląska, Sadowa) odchodzące od centralnie usytuowanego Placu Gwiazdzistego. Łącznik między częściami stanowi Plac Szarych Szeregów, z usytuowanymi wokół usługami. Ochroną objęty jest historyczny układ przestrzenny położony w granicach ulic: Torowej, Zakopiańskiej, Sandomierskiej, Swojskiej, Wojska Polskiego, Armii Ludowej, Pięknej i Skromnej.¹⁰

Układy ruralistyczne wsi gminy są zróżnicowane, w sąsiedztwie Łasku - przekształcone współcześnie. Na styku z miastem zlokalizowane są wsie o charakterze wypoczynkowym, zurbanizowane, w formie osiedli domów jednorodzinnych, gdzie występuje regularna parcelacja działek z wytyczonymi ulicami, Są to: Wiewiórczyn, Orchów, Wronowice, Ostrów i Wola Łaska. W pld. części gminy wsie Łopatki i Okup Mały posiadają zwartą zabudowę budynków jednorodzinnych, w regularnym rozplanowaniu. W rejonie wsi Rokitnica znajdują się zespoły zabudowy letniskowej powstałe w wyniku parcelacji lasów i gruntów ornych. W zach. części rozmieszczone są po pñ. stronie drogi, w części wsch. - na terenie leśnym, w sposób chaotyczny i przypadkowy.

Pozostałe wsie posiadają zabudowę zagrodową i zabudowę jednorodzinną, usytuowaną po jednej lub obydwu stronach drogi, w formie ciągów zabudowy. Charakterystyczny jest brak regularnie zabudowanych wsi, często w ciągach zabudowy występują działki niezabudowane. W wielu wsiach zabudowie zlokalizowanej wzdłuż dróg towarzyszy zabudowa zagrodowa rozproszona. Żaden układ ruralistyczny nie jest objęty ochroną.

Zabudowa - zabytki architektury mieszczańskiej to głównie kamienice przy rynku - Plac 11 Listopada. Są to budynki murowane w układzie kalenicowym, jedno- i dwukondygnacyjne, czasem podwyższone o ściankę kolankową, nakryte dachami dwuspadowymi i naczółkowymi, czasem z facjatkami (np. nr 1, 2, 3, 6). Część pochodzi z pocz. i 1 poł. XIX w. Ich skromny detal ogranicza się do gzymsów, czasem - jak w wypadku Muzeum Historii Miasta - do lizen narożnych i boniowania naroży. Nieco późniejsze obiekty, z 2 poł. XIX w. i pocz. XX w. posiadają nieco większy zasób detali: fragmentaryczne boniowanie ścian, opaski okienne, czy płycinowe podziały. Podobnie wygląda zabudowa śródmiejskich ulic: J. Kilińskiego, T. Kościuszki,

⁹ Łask. Historyczny układ urbanistyczny. Karta Adresowa Zabytku Nieruchomego (GEZ), M. Urbański, 2018

¹⁰ Zmiana studium uwarunkowań..., ibidem

9 Maja, Warszawska, St. Żeromskiego. Wyróżnia się budynek dawnego magistratu na rogu ul. Kościuszki i Narutowicza. Eklektyczny, wybudowany w 1909 r. wg projektu architekta powiatowego Andrzeja Karpińskiego. Obiekt wzniesiono dla Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego. Obecnie w rękach prywatnych.

Znaczną część starej zabudowy Kolumny stanowią drewniane domy mieszkalne i letniskowe typu „świdermajer” rozlokowane jako wolnostojące na dużych leśnych działkach, charakterystyczne dla architektury dwudziestolecia międzywojennego. Posiadają znacznie rozczłonkowane bryły, ganki, werandy, balkony z opracowanymi snycersko balustradami. Uzupełnieniem zabudowy mieszkaniowej są ośrodki kolonijne, wypoczynkowe i sanatoryjne zlokalizowane na znacznie większych działkach usytuowanych głównie w części pld. Kolumny.

Natomiast wsie gminy posiadają w większości powojenną i współczesną zabudowę murowaną. Z rzadka znaleźć można drewniany dom parterowy w konstrukcji zrębowej nakryty dwuspadowym dachem (Wrzeszczewice, Remiszew), nieco częściej - skromny dom murowany, bez określonych cech stylowych z 1 ćw. XX w.

• ZESPOŁY REZYDENCJONALNE, PARKI I FOLWARKI

Zespoły rezydencjonalne, parki i folwarki – w okresie rozwoju gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej istotnym elementem większości wsi stał się folwark - duże gospodarstwo rolne, często sąsiadujące z zespołem rezydencjonalnym - siedzibą właściciela lub zarządcy. Te struktury przestrzenne zwykle są objęte ochroną - jako historyczna forma organizacji przestrzeni, kompozycja parkowa i drzewostan oraz architektura rezydencji. Najlepiej zachowany jest dwór w Ostrowie.

Dwór w Ostrowie wzniesiony według projektu warszawskiego architekta Romualda Gutta, dla Janusza Szweycera w latach 1917-1918. Nadzór budowlany pełnił inż. Świerczewski, wykonawcą był majster ciesielski i murarski z Pabianic - Sobański. Malarze, sztukatorzy pochodzili z Łodzi, elementy drewniane wykonała firma „Horn i Rupiewicz” z Warszawy.

Zdjęcie nr 1. Dwór w Ostrowie (źródło: lask.pl)

Po II wojnie światowej rezydencja została przekształcona w ośrodek wczasowy, a od 1959 r. mieściła się tu Szkoła Ogrodnicza. Obiekt stanowi własność powiatu. W 2014 r. wymieniono dach, od 2022 r. trwa remont z termomodernizacją. Sąsiadujący z dworkiem folwark został rozparcelowany w 1945 r. - zachowany czworak, spichlerz i stodoła. Na terenie parku powstały nowe budynki szkoły.

Budynek prezentuje styl dworkowy z elementami eklektyzmu. Wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta z narożnymi alkierzami częściowo podpiwniczony, parterowy. Nakryty wysokim polskim dachem łamanym, kryjącym dwukondygnacyjny strych z użytkowym poddaszem, rozczłonkowanym w partii alkierzy. Na osi elewacji dłuższych - płytkie, dwukondygnacyjne ryzality zwieńczone trójkątnym szczytem; z gankiem sześciokolumnowym poprzedzonym schodami, zwieńczonym balkonem - w fasadzie i z owalnym aneksem w formie przeszklonej altany, dźwigającej

balkon - w elewacji ogrodowej. W szerokości elewacji ogrodowej - rozległy taras, otoczony balustradą tralkową.

Resztki krajobrazowego parku zaprojektowanego przez Franciszka Szaniora - zachowane od wsch.: zarys alei dojazdowej, oczka wodne, różnorodność starodrzewu, w tym pomniki przyrody.

Dwór w Woli Bałuckiej pochodzi z ok. 1840 r., wykupiony w 1981 r. i wyremontowany przez prywatnego właściciela. Usytuowany w relikcie parku z zachowanym starodrzewem. Po 1945 r. budynki gospodarcze zostały rozebrane, dwór popadał w ruinę.

Zdjęcie nr 2. Dwór w Woli Bałuckiej (źródło: lask.pl)

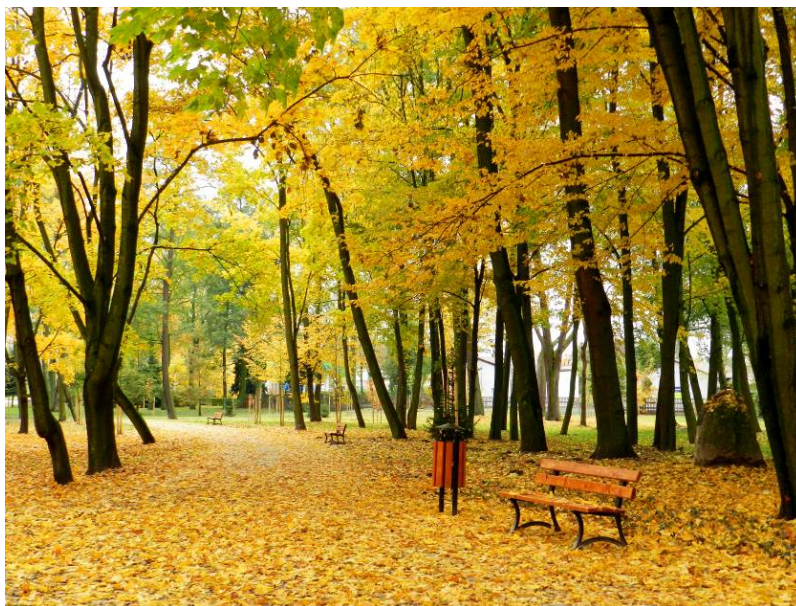
Jest to niewielki dworek wzniesiony na rzucie prostokąta, parterowy, nakryty dwuspadowym. Na osi fasady prostokątny ganek poprzedzony schodami, nakryty dwuspadowo, o ścianach przepartych zamkniętymi okrągłolucznymi oknami i arkadową wnęką osłaniającą drzwi. W zwieńczeniu ścian profilowany gzyms, w zwieńczeniu ścian ganku - nadwieszony fryz arkadkowy.

Spśród pozostałych reprezentacyjnych budowli warto zwrócić uwagę na pozostałość renesansowego dworu z 1 poł. XVI w., w Łopatkach. Na przełomie XVII/XVIII w. obniżony o piętro, zamieniony został na spichlerz. Obecnie pełni rolę budynku gospodarczego. Dwór pierwotnie miał kształt wieży mieszkalnej nakrytej czterospadowym lub siodłowym dachem.

Zachowana budowla ceglana, na rzucie zbliżonym do kwadratu, jednokondygnacyjna, wysoko podpiwniczona, nakryta namiotowym dachem. Ściany zewnętrzne bez detali, zachowane niewielkie fragmenty gzymsu, też ławy i nadproża okien z różowego piaskowca. Na piętrze zachowane sklepienia kolebkowe i kolebka z lunetami. Nad wejściem osadzona kamienna tablica z herbami Leliwa i Poraj, datą budowy 1563 i nazwiskiem fundatora - Hieronima Bużeńskiego. Pod spodem łacińska inskrypcja.

Pozostałe dwory zachowane są formie szczątkowej (Gorczyn, Zielęcice) lub nie istnieją (Karszew, Okup Mały). W formie szczątkowej znajdują się też parki towarzyszące rezydencjom. Dobrze utrzymana jest pozostałość parku w Ostrowie. W Karszewie, gdzie rozlokowany był rozległy zespół dworski, spichlerz i park, zachował się relikty parku i staw; teren został podzielony na działki rekreacyjne. W Zielęcicach istnieje stary, zaniedbany park o powierzchni 3,2 ha.

Natomiast dobrze utrzymany jest park miejski im. Rodu Łaskich w Łasku, położony w płn. części miasta. Powstał zapewne na przełomie XVIII i XIX w., na terenie starszego założenia, z wykorzystaniem naturalnego drzewostanu. Na jego terenie znajdował się niegdyś dwór rodu Łaskich zniszczony w wyniku pożaru w poł. XIX w., a od 1862 r. - dwór Kręskich, wybudowany na zach. skraju parku. Układ i wygląd parku uległ znacznym zmianom. W okresie międzywojennym park został przecięty drogą łączącą Łódź z Kaliszem. W okresie późniejszym płd. część została zabudowana lub zamieniona na ogródki przydomowe. Ostatnie zmiany zostały dokonane w latach 50. XX w., kiedy zmieniono koryto rzeki Grabi i wykonano wał przeciwpowodziowy. Przyczyniło się to do częściowego zniszczenia dawnego układu wodnego parku.

Zdjęcie nr 3. Park Miejski im. Rodu Łaskich w Łasku (źródło: lask.pl)

Najcenniejszym elementem jest starodrzew parkowy. Wśród najstarszych drzew: kolekcja wiązków szypułkowych, lip drobnolistnych, klonów zwyczajnych, dębów szypułkowych, grabów, modrzewia europejskiego oraz olch czarnych. Fragmentarycznie występują szpalery grabowe. Po wsch. stronie stawu, leżącego w pobliżu wejścia do parku, znajduje się szpaler klonów polnych. Kilka drzew uznano za pomnik przyrody - głównie wiązki szypułkowe, olsze czarne oraz lipy drobnolistne.

• CMENTARZE

Cmentarze tworzą ważny element krajobrazu kulturowego. Są elementem dziedzictwa materialnego - opatrzone zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu. Równocześnie odnoszą się do dziedzictwa niematerialnego - jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku jest konieczna, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości, niezależnie od stanu zachowania - oznakować tablicami informacyjnymi.

Najstarsze są cmentarze przykościelne, zakładane zwykle w obrębie posesji kościoła, dziś najczęściej splantowane, pozbawione nagrobków. Od 1791 r. funkcjonowało rozporządzenie Komisji Policji Obojga Narodów o lokacji cmentarzy poza obszarem zabudowanym. Na terenie gminy Łask, że względu na jej historyczną wielonarodowość, występowały cmentarze wyznaniowe: katolickie, ewangelickie, prawosławne i żydowskie. Najcenniejszym jest wielowyznaniowy cmentarz w Łasku.

Łask - cmentarz wielowyznaniowy, ob. parafialny. Powstał w 1810 r., początkowo z dwiema kwaterami: rzymsko-katolicką i ewangelicką. W 1867 r. powstała też kwatera prawosławna. W 1835 r. w części katolickiej stanęła kaplica pw. św. Franciszka Serafickiego, z kryptą grobową. Jest tu też grobowiec rodziny Szweycerów: Janusza Szweycera (1876-1959), i jego żony Marii z Kozuchowskich, (1885-1967), przewodniczącej Komitetu Stowarzyszenia Ziemianek i Kół Gospodyń Wiejskich oraz ich synów, którzy zginęli w wojnie obronnej 1939 r. W katedrze prawosławnej zachowały się trzy pomniki z końca XIX w. i kilka niezidentyfikowanych grobów.

Kwatera ewangelicka, w zach. części cmentarza, zajmuje obszar ok. 0,3 ha. Pierwotnie prowadziła do niej oddzielna brama. Zachowało się kilkadziesiąt nagrobków i grobowców rodzinnych, część z nich o nietypowej formie i walorach artystycznych. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1848 r.

Na cmentarzu spoczywają też polegli w czasie I i II wojny światowej. Z czasów I wojny: dwa zniszczone nagrobki żołnierzy niemieckich i mogiła Rosjan w kwaterze prawosławnej. Z czasów II wojny światowej - mogiła żołnierzy Armii „Łódź” poległych w wojnie obronnej 1939 r., jednocześnie miejsce poświęcone pamięci wszystkich poległych we wrześniu 1939 r. Obok kwatery protestanckiej znajduje się pamiątkowa tablica poświęcona żołnierzom Armii Krajowej ziemi łaskiej, których pojedyncze groby znajdują się w różnych miejscach na terenie cmentarza. Ponadto zbiorowy grób z 1945 r., z napisem: Niemcy i Polacy zginęli w Łasku 18-19 1945, tu spoczywają.

Cmentarze katolickie znajdują się również w Borszewicach i Wrzeszczewicach - czynny, założony w pocz. XX w. (0,7 ha). Najstarszy nagrobek pochodzi z 1921 r.

Cmentarze ewangelickie są najbardziej zaniedbane, często trudne do zlokalizowania w terenie. Znajdują się w Anielinie (relikt z 1 poł. XIX w., kilka zniszczonych nagrobków), w Okupie Małym (2 poł. XIX w., w lesie, kilkanaście zdewastowanych nagrobków i mogiły ziemne) i w Rokitnicy (1875 r., w lesie, kilkadziesiąt nagrobków mogiły ziemne, ramy grobowe, metalowe krzyże).

W Ulejewie znajduje się cmentarz z I wojny światowej - w lesie, na trasie Szadek-Łask. Spoczywa tu około 360 żołnierzy z armii austro-węgierskiej, niemieckiej i rosyjskiej, poległych w listopadzie i grudniu 1914r.

Cmentarz żydowski w Łasku, tzw. Nowy, założony na granicy miasta i wsi Podłaszcz, na pocz. XIX w., zdewastowany przez Niemców w czasie II wojny światowej. Na powierzchni 2 ha zachowało się około stu nagrobków, część z czytelnymi napisami. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1840 r., ostatni pochówek - 1942 r. Macewy wykonane z piaskowca, z typowymi zdobieniami, i napisami w języku hebrajskim i polskim. Czytelny jest podział na kwatery kobiece i męskie.

Stary cmentarz żydowski, założony w XVIII w., funkcjonował poza granicami miasta, między obecnymi ulicami: Mickiewicza, Górna i Łaska. Został całkowicie zniszczony przez Niemców w okresie II wojny światowej - nagrobkami wybrukowano drogi we wsi Buczek, na miejscu cmentarza urządzono targowisko. Po wojnie szczątki zmarłych ekshumowano i pochowano na cmentarzach żydowskim w Łodzi i na Podłaszczu.

• ZABYTKI TECHNIKI

Zabytki techniki są również bardzo istotne dla wizerunku krajobrazu kulturowego, świadcząc o zdobyciach technicznych i gospodarce w czasach historycznych. Na rolniczym terenie Gminy Łask jest ich stosunkowo niewiele. Najczęściej występowały tu młyny, z których zachowało się tylko kilka: w Łasku przy ul. Narutowicza 53, działający do dziś murowany młyn w Zielęcicach (1947), który stanowi atrakcję Szlaku Młynów nad Grabią i ślad po młynie w Okupie Fabrycznym. Spośród innych obiektów przemysłowych wymienić trzeba obiekty związane ze stacją kolejową w Łasku: wieża ciśnień na ul. Kolejowej i dwie nastawnie kolejowe.

• ZABYTKI SAKRALNE

Zabytki sakralne stanowią najcenniejsze obiekty zabytkowe gminy Łask.

Kościół kolegiacki pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny i św. Michała Archanioła w Łasku, późnogotycki, wzniesiony w latach 1517-1523, przebudowany po 1749 r. W zespole kościoła znajduje się dzwonnica i zlikwidowany cmentarz przykościelny, otoczony niskim, kamiennym nurem, zagospodarowany ścieżkami i zielenią. Obiekt jest jedną z najbardziej okazałych późnogotyckich świątyń województwa łódzkiego, równocześnie jest Sanktuarium Maryjnym.

Zdjęcie nr 4. Kościół kolegiacki pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny i św. Michała Archanioła w Łasku (źródło: lask.pl)

Kościół wzniesiony został na polecenie Jana Łaskiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego, kanclerza wielkiego koronnego. Prawdopodobnie zrealizowany został przez warsztat gdański lub wileński. Zniszczony w pożarze w 1749 r., został odbudowany; dobudowano wówczas dwie barokowe kaplice.

Kościół orientowany, na rzucie zbliżonym do kwadratu, trójnawowy z dwiema dwukondygnacyjnymi, barokowymi kaplicami, prostopadłymi do nawy. Prezbiterium nieco węższe i niższe, zamknięte wielobocznie, ujęte parą aneksów (zakrystia i skarbczyk). Od zach. dwie wieże flankujące kruchtę, częściowo wtopione w narożniki nawy. Ściany korpusu i prezbiterium murowane z cegły, detal gotycki, ceglany, fasada z wieżami i kruchtą oraz kaplice - tynkowane, detal barokowy - wypracowany w tynku.

Na osi fasady dwukondygnacyjny ryzalit frontowej części kruchty, zwieńczony trójkątnym szczytem, zdobionym okiem opatrności. Pozostała część kruchty dwukondygnacyjna, niższa, nakryta pulpitywym dachem, flankowana parą wież: prostokątnych w przyziemiu, wielobocznych w górnych kondygnacjach, nakrytych barokowymi cebulastymi helmami. Górna kondygnacja fasady, rozpięta między wieżami - zwieńczona trójkątnym, barokowym szczytem. Detal fasady ograniczony do gzymsów, gładkich lizen i pary pilastrów flankujących krzyż (w szczycie fasady). Elewacje kaplic dekorowane pilastrami, profilowanym gzymsem, obramieniami okien i drzwi oraz trójkątnymi naczółkami zdobionymi festonami.

Ściany korpusu, prezbiterium i aneksów - ceglane, w prezbiterium wzmocnione szkarpami. Dekoracja ceglana: fryzy z nadwieszonych, trójkątnych arkadek, fryz z profilowanej cegły w formie pasa rombowej siatki, fryz z ceglanych rozetek z glazurowanymi płytkami, wysoki fryz w formie ostrołucznych arkadek zwieńczonych plecionką łuków w ośli grzbiet - w zwieńczeniu płn. części elewacji wsch. W ścianach czytelne przemurowania.

We wnętrzu szeroka nawa zwieńczona sklepieniem kolebkowym, otwarta do naw bocznych sklepionych kolebkowo i dwuprzęsłowego prezbiterium nakrytego sklepieniem krzyżowym. W zakrystii i skarbcu oryginalne sklepienia gwiaździste.¹¹

Kościół pw. Świętego Ducha w Łasku, ob. garnizonowy, barokowy, jeden z najcenniejszych obiektów zabytkowych województwa łódzkiego. Średniowieczny kościół, zbudowany w 1495 r. w sąsiedztwie szpitala (przytułek), spłonął w 1665 r. Obecny, modrzewiowy wzniesiono 1666 r., w 1810 r. został przekazany ewangelikom - do 1979 r. W latach 1990-1997 poddany kapitalnemu remontowi. Teren przykościelny współcześnie zagospodarowany, ogrodzony w 1936 r. Na cmentarzu drewniana dzwonnica z 1895 r. - na planie prostokąta, oszalowana w dolnej części, kryta dachem dwuspadowym.

Zdjęcie nr 5. Kościół pw. Świętego Ducha w Łasku (źródło: lask.pl)

Kościół trójnawowy na rzucie krzyża łacińskiego - z parą prostokątnych kaplic, (pd. pomniejszona o zakrystię), z prosto zamkniętym prezbiterium - od zach. i kruchtą pod chórem muzycznym. Dach główny dwuspadowy, z półszczytem od frontu i wieżyczką na sygnaturkę, spływający na aneksy; nawy boczne przykryte pulpitywo z mocno wysuniętym okapem. Dachy kryte gontem. Ściany wzniesione z bali

¹¹ Zabytki.pl, portal internetowy Narodowego Instytutu Dziedzictwa, oprac. A. Michalska, OT NID w Łodzi, 08.09.2014 r. <https://zabytek.pl/pl/obiekty/lask-kosciol-parafialny-pw-niepokalanego-poczecia-nmp-i-michala> (dostęp: 09.05.2023)

modrzewiowych w konstrukcji zrębowej, pionowo szalowane. Wnętrze nakryte stropami, nawy rozdzielone drewnianymi kolumnami.

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa i św. Mikołaja Biskupa w Borszewicach, usytuowany na owalnym cmentarzu przykościelnym, ogrodzonym kamiennym murem zwieńczonym ażurowym parkanem z cegły. Kościół neogotycki, wzniesiony w latach 1894-1902 wg projektu Kornela Szretera. W latach 1924-1925 dobudowano wieżę o wysokości 25 m, cztery niższe wieżyczki połączone attyką oraz hełm zwieńczony krzyżem. W zespole kościoła znajduje się dzwonnica z pocz. XX w., organistówka z 1914 r. i plebania z 4 ćw. XIX w.

Zdjęcie nr 6. Kościół pw. św. Stanisława Biskupa i św. Mikołaja Biskupa w Borszewicach (źródło: lask.pl)

Kościół na rzucie prostokąta, trójnawowy, pięcioprzęsłowy z dwuprzęsłowym prezbiterium zamkniętym poligonalnie, flankowanym dwuprzęsłowymi aneksami (zakrystia i kaplica). Wieża wysunięta ryzalitowo z fasady, wzniesiona nad środkową częścią kruchty usytuowanej w miejscu dwóch przęseł zach. nawy głównej. Kościół oszkarpowany, w narożach wieży - szkarpy narożne, nakryty dwuspadowym dachem, zamkniętym od wsch. trójspadowo. Wieża trójkondygnacyjna, nakryta wysokim hełmem ostrosłupowym z czterema niskimi wieżyczkami w narożach u nasady, spiętymi attyką. Szczyty kotarowe, ukształtowane schodkowo, rozczłonkowane pinaklami i prostokątnymi blendami.

Elewacje ceglane, na kamiennym cokole, zwieńczone gzymsem. Wszystkie otwory ostrołuczne. Drzwi osadzone w ostrołucznym portalu zwieńczonym trójkątnym szczytem, ujętym parą wąskich przypór zwieńczonych pinaklami. Płyciny drzwiowe opracowane reliefowo. We wnętrzu nawy boczne zakończone płytkimi kaplicami o ściętych narożach. Sklepienia krzyżowo - żebrowe, ostrołuczne; w prezbiterium żebra spływają na służki ze złożonymi kapitelami. Nawy rozdzielone ostrołuczными arkadami; w narożach filarów i pilastrów - kanelowane kolumnienki o złożonych głowicach.

• ZABYTKI RUCHOME

Zabytki ruchome to głównie wyposażenie kościołów oraz znajdujące się we dworze w Łopatkach: tablica z inskrypcją i herbem oraz renesansowe, kute drzwi.

Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Michała Archanioła - najcenniejszym obiektem jest renesansowe, alabastrowe tondo z płaskorzeźbą - Madonna z Dzieciątkiem - dłuta Florentczyka Andrei della Robbi, z końca XV w., uznawane za słynące łaskami, przywiezione z Rzymu przez Abpa Jana Łaskiego

w 1515 r. Wyposażenie kościoła pochodzi z XVIII w.: bogato zdobione ołtarze, organy i stalle kanonickie. W ołtarzu głównym znajduje się obraz św. Michała Archanioła walczącego ze smokiem pędzla M. Castaldiego z 1740 r. Ołtarze boczne śś. Wojciecha i Stanisława, NMP Różańcowej i św. Walentego z rzeźbami św. Wawrzyńca i Zakonnicy, ołtarz w kaplicy NMP z 1760 r. Przypuszcza się, iż autorem projektu wystroju był Włoch Antonio Longhi. W kolegiacie działa też muzeum parafialne, filia Muzeum Archidiecezji Łódzkiej.

Kościół garnizonowy pw. Świętego Ducha posiada skromne wyposażenie: barokowy ołtarz, ambona, chrzcielnica, skrzynia i kinkiety - ozdobione są muszelkami. Zdobienie wykonano w 1932 r. z inicjatywy dziedziczki Karszewa. Z 1932 r. pochodzi polichromia - wizerunki Jezusa i klęczących aniołów.

Kościół św. Stanisława Bpa. i św. Mikołaja Bpa w Borszewicach posiada wyposażenie z czasów budowy kościoła, w tym neogotycki ołtarz główny w formie tryptyku, ambonę i stacje drogi krzyżowej. Także: ołtarz boczny z końca XVII w., chrzcielnicę oraz rzeźby Chrystusa i Św. Jana z przełomu XVII i XVIII w., późnobarokowy krucyfiks i pacyfikał oraz kapę z herbem Jelita z XVII w.

Zabytki ruchome w muzeach - w Łasku od 1997 r. działa regionalne Muzeum Historii Łasku. Ekspozycje prezentują zabytki archeologiczne z terenów Łasku i okolic, historię rodu Łaskich i walk niepodległościowych z XIX i XX w, zbiory dotyczące historii lotnictwa wojskowego na ziemi łaskiej, rzemiosła, szkolnictwa i etnografii. Na ekspozycji plenerowej zgromadzono liczne narzędzia rolnicze. Wśród zbiorów znajdują się dokumenty archiwalne (stare księgi cechowe) i ikonograficzne (zbiór starych zdjęć i pocztówek), mapy, przedmioty codziennego użytku oraz urządzenia techniczne oraz militaria z okresu II wojny światowej.

Muzeum parafialne w Łasku - filia Muzeum Archidiecezji Łódzkiej - w skarbczyku nad zakrystią. W zbiorach znajdują się m.in. dwa antyfonarze abpa Jana Łaskiego z 1523 r. na pergaminie, oprawione w skórę z żelaznymi okuciami, jeden z herbem Korab na karcie tytułowej: starodruk muzyczny (XVI w.), wspomniane rondo z płaskorzeźbą Matki Boskiej z Dzieciątkiem, obrazy olejne: Zaślubiny św. Katarzyny (XVII w.), Koronacja Matki Bożej (XVII w.), Chrystus okazujący rany (XVII w.), św. Hieronim (XVIII w.), Ecce Homo (XIX w.), portrety byłych proboszczów, szaty liturgiczne, trzy pary lichtarzy z herbem Prawdzic; srebrna trumienka z relikwiami św. Juliana (XVII w.), monstrancja z trzonem w kształcie herbu - Korab i monstrancja barokowa z pocz. XVIII w. oraz zabytkowe kielichy (XIX w.).

5.4.2. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo niematerialne

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne, jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa przekazywany jest z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Obejmuje tradycje i przekazy ustne, w tym język, sztuki widowiskowe, zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne, wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata oraz umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Kultura niematerialna ziemi łaskiej nie była dotąd przedmiotem wszechstronnych badań naukowych. Ziemia łaska, położona w obrębie dawnego województwa sieradzkiego, traktowana jest łącznie z nim. Jest to region bez wyrazistych cech, są to ziemie przejściowe między dużymi regionami Polski - Wielkopolską, Małopolską, Mazowszem, a także - poprzez ziemię wielką - Śląskiem.

W podziałach dialektologicznych utrwaliło się ujmowanie Sieradzkiego¹², jako najdalej na płn.-zach. wysuniętego regionu gwarowego przynależnego do Małopolski (północnomalopolski), choć zawsze podkreśla się jego pograniczność. Niektórzy badacze wywodzą gwary sieradzkie¹³ z regionu Wielkopolski. Dla Sieradzkiego charakterystyczne jest też mazurzenie oraz krzyżowanie się postronnych wpływów gwarowych, a także liczne naloty literackie. Ostatnio mówi się o pograniczu małopolsko-wielkopolsko-mazowieckim, wskazując na fakt trudności w zakwalifikowaniu gwar Sieradzkiego do określonego dialektu i z uwagi na ich przejściowy charakter.

¹² Dialekty i gwary polskie, Kompendium internetowe pod red. H. Karaś, A. Kępińska, Sieradzkie <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?11=opis-dialektow&12=dialekt-malopolski&13=sieradzkie&14=sieradzkie-gwara-regionu-mwr> (dostęp: 09.05.2023)

Postęp cywilizacyjny spowodował, że różne przedmioty dawnej materialnej kultury ludowej zachowały się szczątkowo, często stając się elementem zdobiącym gospodarstwa czy przestrzeń publiczną, jak np. dawne narzędzia rolnicze na wystawie plenerowej w łaskim muzeum. Unifikacji i modyfikacjom, w dobie globalizacji, podlega też kultura niematerialna. Sieradzka kultura ludowa była i jest silnie związana z katolicyzmem: zachowane do dziś dawne zwyczaje i obrzędy z jednej strony dotyczą dorocznych świąt katolickich, jak Boże Narodzenie i Wielkanoc, z drugiej - ważnych uroczystości rodzinnych, jak chrzest, ślub czy pogrzeb, także połączonych z liturgicznymi sakramentami. Na przydomowych trawnikach i przy drogach znajdują się kapliczki i krzyże, powstają też nowe. O wszystkie okoliczni mieszkańcy dbają, ozdabiając kwiatami i zniczami.

Ostatnio kultura ludowa Sieradzkiego jest przedmiotem opracowań zamieszczanych w Internecie – na stronie Multimediałna Teka Folkloru Regionów Polski Centralnej, przygotowanym przez Muzeum Okręgowe w Sieradzu: <http://folklor.muzeum-sieradz.com.pl/>. W opracowaniu scharakteryzowany jest region, szczegółowo omówione są zwyczaje i obrzędy, muzyka i pieśni, literatura ludowa, strój regionalny, tańce i artyści ludowi.

Na terenie Gminy Łask wyróżniono produkty lokalne poprzez wpis na Listę Produktów Tradycyjnych:

- Karp z Grabi został wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych prowadzoną przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi jako pierwszy w kategorii Produkty rybołówstwa w regionie łódzkim 1 kwietnia 2016 r.
- Naturalny kwas chlebowy o tradycyjnym smaku został wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych prowadzoną przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w dniu 02.06.2011 r. w kategorii Napoje w woj. łódzkim.
- Piwo Łaskie Żywe zostało wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych prowadzoną przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w dniu 25.09.2008 r. w kategorii Napoje w woj. łódzkim.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Łask nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.5.1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Łask znajduje się 14 zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Łask

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	NR	OBIEKT	NR REJESTRU	DATA REJESTRU
1	Borszewice		47	kościół parafialny pw. śś. Stanisława Biskupa i Mikołaja Biskupa	A/99	2010-12-16
2	Karszew			relikt dworu	435/237/A	1967-07-24
3	Łask	Kościuszki	2	magistrat	391/A	1991-10-28
4	Łask	Pl. 11-go	1	dom	422/240/A	1967-07-19

		Listopada				
5	Łask	Pl. 11-go Listopada	2	dom	423/241/A	1967-07-19
6	Łask	Pl. 11-go Listopada	3	dom	424/242/A	1967-07-19
7	Łask	Pl. 11-go Listopada	6	dom	425/243/A	1967-07-19
8	Łask	Pl. 11-go Listopada	7	dom	426/244/A	1967-07-19
9	Łask	Pl. Dąbrowskiego		kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	40/245/A	1967-07-19
10	Łask	ul. Żeromskiego	30	kościół cmentarny, ob. garnizonowy pw. Świętego Ducha	41/246/A	1967-07-19
11	Łask			park dworski, ob. miejski	386/A	1990-06-25
12	Łopatki			dwór obronny	60/247/A	1967-07-24
13	Ostrów			dwór	379/A	1989-12-29
14	Wola Bałucka			dwór	300/A	1980-10-11

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Na terenie Gminy Łask znajdują się zabytki ruchome. Część z nich została objęta ochroną prawną przez wpisanie do rejestru zabytków województwa łódzkiego (Tabela nr 2). Głównie stanowią one wyposażenie kościołów. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków we Łodzi.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Łask

MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	REJESTR ZABYTEKÓW
Borszewice	kościół pw. św. św. Stanisława i Mikołaja	wyposażenie	B/116/3/1-7
Łask	kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Michała Archanioła	wyposażenie	B/124/97 217/1-113
Łopatki	dwór obronny	wyposażenie	B/125/60/2-5
Wrzeszczewice	kościół pw. św. Anny	wyposażenie	B/136/186/1-4

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Łask, jako akty prawa miejscowego, stanowią podstawę planowania przestrzennego. Zawierają one zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Dla obszaru Gminy Łask obowiązuje 47 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Wykaz znajduje się na BIP-ie, zakładka Menu przedmiotowe → Planowanie przestrzenne → Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego → Obowiązujące miejscowe plany.

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t. j. Dz.U. z 2021 r., poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy o ustawę o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Łask została wykonana w 2018 r., przyjęta Zarządzeniem nr 57/2019 Burmistrza Łasku z dnia 21 lutego 2019 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Łask, ze zmianami:

- Zarządzenie Nr 225/2020 Burmistrza Łasku z dnia 18 września 2020 r. w sprawie wyłączenia karty adresowej zabytku nieruchomego z Gminnej Ewidencji Zabytków – wyłączono kartę adresową zabytku nieruchomego z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Łask tj. pozycję 10 „Dwór w zespole dworsko-parkowym” położony w Łasku ul. Objazdowa 6 (dz.ewid.nr 83/1 obręb 12);
- Zarządzenie nr 307/2021 Burmistrza Łasku z dnia 21 grudnia 2021 r. w sprawie wyłączenia karty adresowej zabytku nieruchomego z Gminnej Ewidencji Zabytków – wyłączono kartę adresową zabytku nieruchomego z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Łask tj. pozycję 99 Willa w Łasku-Kolumnie, ul. Wojska Polskiego 26 (dz. ewid. nr 261, obręb 5);
- Zarządzenie nr 15/2023 Burmistrza Łasku z dnia 17 stycznia 2023 r. w sprawie włączenia karty adresowej zabytku nieruchomego do Gminnej Ewidencji Zabytków – włączono się do Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Łask kartę adresową zabytku nieruchomego położonego w Łasku ul. Warszawska 2A (dz. ewid. nr 125/1, obręb 14).

Wykaz obiektów dołączono do GPOnZ – Załącznik nr 1 i nr 2.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

Gmina Łask jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 41 obiektów zabytkowych. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 3).

Tabela nr 3. Wykaz obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy Łask

LP.	ADRES
1	Łask-Kolumna, ul. Błękitna 19 (dz. ewid. nr 8, obręb 2)
2	Łask-Kolumna, ul. Graniczna 11 (dz. ewid. nr 89, obręb 3)
3	Łask-Kolumna, ul. Graniczna 12 (dz. ewid. nr 103/2, obręb 3)
4	Łask-Kolumna, ul. W. Jagiełły 8 (dz. ewid. nr 175, obręb 4)
5	Łask-Kolumna, ul. W. Jagiełły 10 (dz. ewid. nr 174, obręb 4)
6	Łask-Kolumna, ul. Kolonijna 2 (dz. ewid. nr 47, obręb 5)
7	Łask-Kolumna, ul. Komuny Paryskiej 14 (dz. ewid. nr 90, obręb 4)
8	Łask-Kolumna, ul. Komuny Paryskiej 20 (dz. ewid. nr 79, obręb 4)
9	Łask-Kolumna, ul. Letnia 7 (dz. ewid. nr 5, obręb 4)
10	Łask-Kolumna, ul. Letnia 11 (dz. ewid. nr 165, obręb 4)
11	Łask-Kolumna, ul. Leśników Polskich 20, róg ul. Katowickiej (dz. ewid. nr 131, obręb 5)
12	Łask-Kolumna, ul. Lubelska 4/6 (dz. ewid. nr 12/5, obręb 3)
13	Łask-Kolumna, ul. Lubelska 12 (dz. ewid. nr 53/1, obręb 3)
14	Łask-Kolumna, ul. Piękna 6 (dz. ewid. nr 151/2, obręb 3)
15	Łask-Kolumna, ul. Piotrkowska 7 (d. 9) (dz. ewid. nr 184/2, obręb 4)
16	Łask-Kolumna, ul. Piotrkowska 11 (dz. ewid. nr 185, obręb 4)
17	Łask-Kolumna, ul. Piotrkowska 25 (nr dz. ewid. nr 316, obręb 4)
18	Łask-Kolumna, ul. Sandomierska 4 (dz. ewid. nr 96, obręb 5)
19	Łask-Kolumna, ul. Sejmowa 1 (dz. ewid. nr 85, obręb 5)
20	Łask-Kolumna, ul. Sejmowa 7 (dz. ewid. nr 73, obręb 5)
21	Łask-Kolumna, ul. Spacerowa 10 (dz. ewid. nr 244/1, obręb 5)
22	Łask-Kolumna, ul. Torowa 14 (dz. ewid. nr 85/1 obręb 2)
23	Łask-Kolumna, ul. Toruńska 9 (dz. ewid. nr 152, obręb 5)
24	Łask-Kolumna, ul. Toruńska 13 (dz. ewid. nr 165, obręb 5)
25	Łask-Kolumna, ul. Wczasowa 2 (dz. ewid. nr 46, obręb 4)
26	Łask-Kolumna, ul. Wileńska 1 (dz. ewid. nr 221, obręb 4)
27	Łask-Kolumna, ul. Wileńska 25 (dz. ewid. nr 138, obręb 4)

28	Łask-Kolumna, ul. Wojska Polskiego 11 (dz. ewid. nr 57, obręb 6) – gmina w udziale 13/20
29	Łask-Kolumna, ul. Wojska Polskiego 14 (dz. ewid. nr 182, obręb 5)
30	Łask-Kolumna, ul. Wojska Polskiego 22 dz. ewid. nr 241, obręb 5)
31	Łask, park dworski, ob. miejski w zespole dworsko-parkowym, ul. Objazdowa (dz. ewid. nr 78/1, obręb 12)
32	Łask, Pl. 11-go Listopada 1 (dz. ewid. nr 125/1, obręb 14)
33	Łask, Pl. 11-go Listopada 7 (dz. ewid. nr 131, obręb 14)
34	Łask, ul. Zielona 12 (dz. ewid. 30, obręb 14)
35	Łask, ul. Kilińskiego 26 (dz. ewid. nr 341, obręb 18)
36	Łask, ul. Warszawska 2 (dz. ewid. nr 125/1, obręb 14)
37	Łask, ul. Warszawska 2 A (dz. ewid. nr 125/1, obręb 14)
38	Łask, ul. Żeromskiego 10 (dz. ewid. nr 48, obręb 14)
39	Gorzyn, Dwór w zespole dworsko-parkowym (dz.ewid.nr 100/12)
40	Okup Wielki, ul. Sieradzka, Dom nr 1 (dz.ewid. 243/5)
41	Wronowice, Czworak w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym (dz.ewid.415)

Gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

5.6.1. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst – razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program tzw. AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski) – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się badania powierzchniowe. Stanowiska zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski: 68-48, 69-47, 69-48, 70-48, 70-49, 70-50. Na obszarze Gminy Łask zlokalizowano wiele stanowisk archeologicznych o zróżnicowanym znaczeniu, łącznie 138. Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w GEZ przedstawiono w Załączniku nr 2.

Do najważniejszych zaewidencjonowanych śladów osadnictwa pradziejowego, można zaliczyć stanowiska archeologiczne rozlokowane głównie w okolicach Grabi, reprezentujące pełen przekrój chronologiczny.¹⁴

Najstarsze ślady pobytu człowieka – z końca paleolitu (ok. 14 tys.-8 tys. lat p.n.e.) – pochodzą z Rokitnicy i Wincentowa. Ślady osadnicze pochodzą również z okresu mezolitu (Mauryca, Sięganów), a zwłaszcza z neolitu (ok. 5,5 tys.-1,9 tys. p.n.e.) - okresu rewolucyjnych przemian. W neolicie pojawia się umiejętność uprawy roślin i hodowli zwierząt, stałe osadnictwo i ceramika. Stanowiska neolityczne zlokalizowano w Orchowie i Sięganowie (kultura pucharów lejkowatych) oraz w Okupie Fabrycznym (kultura ceramiki sznurowej) a także nieokreślone kulturowo stanowiska w Rokitnicy i Woli Bałuckiej.

We wczesnej i starszej epoce brązu (1800-1200 p.n.e.) rozwijała się kultura mierzanowicka - stanowiska w Kolonii Łętków, Łopatkach i Sięganowie. W środkowej epoce brązu trwała kultura łużycka (ok. 1300-400 p.n.e.), funkcjonująca również w starszej epoce żelaza. Kultura łużycka wprowadziła zmianę systemu wierzeń i zwyczajów pogrzebowych - w miejsce cmentarzysk szkieletowych pojawiły się cmentarzyska ciałopalne. Genezę tego zwyczaju trzeba wiązać z terenami naddunajskimi. Wyróżniają się stanowiska w Kolonii Łętków, Kolumnie, Łasku, Orchowie, Podłaszczu, Woli Bałuckiej i Żdżarach.

Okres lateński (450 p.n.e.-I w. n.e.) we wcześniejszej chronologii to kultura pomorska (Remiszew, Wronowice) i - w późnym okresie - kultura przeworska (Wronowice, Krzucz), rozwijająca się silnie w okresie

¹⁴ Program opieki nad zabytkami..., ibidem

wpływów rzymskich (I w. n.e.-ok. 375 r.): Bałucz, Łask, Stryje Księżę, Wrzeszczewice i Wrzeszczewiczki. Stanowisk związanych z tymi kulturami jest stosunkowo niewiele.

Brak znalezisk związanych z okresem wędrowek ludów. Natomiast bardzo dobrze udokumentowane są okresy słowiańskie: przedpaństwowy i z czasu powstawania państwa polskiego - po czasy nowożytny XVI-XVII w. Materiały wczesnośredniowieczne zlokalizowano m.in. w Łasku, Budach Stryjewskich, Ostrówku czy Teodorach. Gros materiałów to znaleziska późnośredniowieczne i nowożytny. Na terenie gminy sporo stanowisk posiada nieustaloną chronologię i proveniencję.

Wszystkie stanowiska wymagają jednak dokładnych badań, które potwierdziłyby występowanie na ich terenie materiału poznawczego. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2021 r. poz. 2404). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

Prowadzenie poszukiwań zabytków bez pozwolenia jest przestępstwem ściganym z urzędu – art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy o ochronie zabytków. Znalazcy przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem, jest obowiązany wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 4 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Łask.

Tabela nr 4. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY ŁASK	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
• opracowana gminna ewidencja zabytków; • uchwała w sprawie udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze Gminy Łask; • zrewitalizowany fragment przestrzeni zabytkowej rynku w Łasku; • ciekawe i dobrze zachowane obiekty architektury sakralnej wraz z wyposażeniem; • zachowane nowożytne dwory szlacheckie, niejednokrotnie raz z założeniami dworsko-parkowymi i folwarcznymi; • historyczne cmentarze i miejsca pamięci, • zachowany historyczny układ architektoniczny Łasku i Kolumny oraz układ ruralistyczny Górczyna, Ostrowa; • działalność w zakresie kultury Biblioteki Publicznej w Łasku i współpracujących z nią organizacji, w tym Punktu Informacji Turystycznej, a także Łaskiego Domu Kultury; • muzeum w Łasku z unikatowymi regionalnymi zbiorami; • oznakowane szlaki turystyczne na terenie gminy; • nagroda w kategorii „Rewitalizowana przestrzeń publiczna” w ramach VIII edycji konkursu	• stan zachowania części obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, zwłaszcza założeń dworskich i parków; • niewielkie oznakowanie obiektów zabytkowych; • przeciętna jakość usług turystycznych dostępności do bazy gastronomicznej i noclegowej w gminie; • niewykorzystany potencjał turystyczny, w tym w oparciu o najcenniejsze zabytki; • niewiele materiałów informacyjno-turystycznych.

Towarzystwa Urbanistów Polskich na najlepiej zagospodarowaną przestrzeń publiczną w Polsce.	
SZANSE	ZAGROŻENIA
• wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • wokół gminy znajduje się kilka cennych przyrodniczo i krajobrazowo obszarów podnoszących walory osadnicze gminy; • wzrost atrakcyjności turystycznej województwa i regionu zwłaszcza w rejonie szeroko rozumianej doliny Grabi; • utworzenie parku kulturowego „Młynów nad Grabią”; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • rozbudowa ścieżek i tras rowerowych; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • położenie gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego;	• brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych, w tym zabytkowych parków.

• możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej;• wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Łask. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami (Tabela nr 5), które są kontynuacją działań określonych w Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy i miasta Łask na lata 2019-2022. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 5.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

PRIORYTET I: Rewitalizacja i ochrona kompleksów zabytkowych oraz układów ruralistycznych wsi na terenie Gminy Łask.

PRIORYTET II: Promowanie zasobów dziedzictwa kulturowego i edukacja społeczna dla podnoszenia poziomu konkurencyjności gminy i budowaniu tożsamości regionalnej.

W ramach powyższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 5. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Łask

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
PRIORYTET I: Rewitalizacja i ochrona kompleksów zabytkowych oraz układów ruralistycznych wsi na terenie Gminy Łask.		
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Umieszczenie w widocznym miejscu tablic informacyjnych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków.	Czy i gdzie umieszczono tablice
	Podjęcie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy.	Czy pozyskano środki, z jakich źródeł, na jakie obiekty, zakres prac
	Kontynuacja w udzielaniu dotacji zgodnie z obowiązującą uchwałą sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze Gminy Łask.	Ilość złożonych wniosków, wartość przyznanych dotacji, ilość przyznanych dotacji, na jakie obiekty, zakres prac
	Realizacja zadań własnych Gminy Łask w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością lub współwłasnością (Tabela nr 3).	Jakie obiekty wyznaczono do remontu, co zrealizowano, zakres działań, wartość inwestycji, czy pozyskano dofinansowanie/dotacje
	Planowana realizacja: 1. Rewitalizacja zabytkowego budynku mieszkalnego wielorodzinnego przy ulicy Warszawskiej 2A w Łasku; 2. Rewitalizacja zabytkowego budynku mieszkalnego wielorodzinnego przy ulicy Warszawskiej 2 w Łasku.	Zakres działań, wartość inwestycji, czy pozyskano dofinansowanie/dotacje
	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Wprowadzenie i egzekwowanie zasad ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.	Czy i jakie zapisy wprowadzono, zmieniono, dla jakich obiektów
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych parków oraz cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac, gdzie, wartość przeznaczonych środków
Dokumentacja dziedzictwa kulturowego	Coroczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy aktualizowano Plan
	Wykonanie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków.	Jakie działania wykonano
PRIORYTET II: Promowanie zasobów dziedzictwa kulturowego i edukacja społeczna dla podnoszenia poziomu konkurencyjności gminy i budowaniu tożsamości regionalnej.		
Zwiększenie świadomości kulturowej wśród dzieci i młodzieży przez jej włączenie w różne formy aktywności	Wsparcie przy organizacji konkursów historycznych, wydarzeń w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe.	Ilość zorganizowanych konkursów, ich tematyka, z kim współpracowano, wartość poniesionych środków
	Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów we ścisłej współpracy z Biblioteką Publiczną, Punktem Informacji Turystycznej oraz Łaskim Domem Kultury.	Jakie działania zaplanowano, jakie zrealizowano, z kim współpracowano
	Organizacja wycieczek krajoznawczych, rowerowych po najciekawszych miejscach gminy.	
Tworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej	Wsparcie merytoryczne przy opracowaniu tablic informacyjnych zawierających podstawowe informacje na temat najbardziej wartościowych zabytków rejestrowych, które zamieszczone zostaną na zewnątrz obiektów.	Ile tablic umieszczono, gdzie, wartość przeznaczonych środków

Promocja historii i dziedzictwa kulturowego	Opracowanie ulotek promujących zabytki gminy (również w formie edukacyjnej).	Czy opracowano, ilość wydanych pozycji, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków
	Rozpowszechnienie informacji na temat rejestru zabytków z terenu gminy.	Gdzie rozpowszechniano, w jakiej formie, informacje na jaki temat, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Łask),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Gminy Łask dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

- **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Łask,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,

– prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• źródła pozostałe:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,

- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi** – Wojewódzki Konserwator Zabytków w Łodzi działając na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz mając na uwadze przepisy zawarte w ustawie z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez Wojewodę Łódzkiego, pozostających w dyspozycji Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Wnioski o udzielenie dofinansowania zadań składa się w terminach:

- do dnia 28 lutego – na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone w bieżącym roku,
- do dnia 30 czerwca – na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego - regulamin określający zasady, tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy

zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa łódzkiego określa uchwała nr XIX/358/11 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 20 grudnia 2011 r., dotycząca zabytków nieruchomości, ruchomych lub archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego, znajdujących się na stałe w granicach administracyjnych i posiadających duże znaczenie dla dziedzictwa kulturowego województwa łódzkiego. Termin składania wniosków wyznaczony w ogłoszeniu o konkursie podanym do publicznej wiadomości (co najmniej trzydziestodniowy).

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu Gminy Łask – udzielane są zgodnie z uchwałą nr VII/61/11 Rady Miejskiej w Łasku z dnia 11.05.2011 r. w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze Gminy Łask. O przyznaniu dotacji oraz jej wysokości decyduje Rada Miejska w Łasku w drodze uchwały na wniosek Burmistrza Łasku.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest rządowym programem, który oferuje jednostkom samorządu terytorialnego możliwość wsparcia zadań inwestycyjnych w ramach zadań wnioskodawcy polegających na ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dofinansowane z programu może być przeznaczony na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się z ewidencji zabytków, a także na udzielenie przez jednostkę samorządu terytorialnego dotacji o której mowa w art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podmiotowi trzeciemu z zachowaniem przepisów prawa regulujących przekazywanie takich dotacji.

Każdy samorząd może złożyć maksymalnie 10 wniosków w trzech kategoriach: do 150.000,00 zł, do 500.000,00 zł i do 3.500.000,00 zł.

Dofinansowanie może być przyznane w wysokości maksymalnie 98 % wartości inwestycji.

Pełne informacje dotyczące naboru wniosków do programu wraz z instrukcją i ogłoszeniem o naborze znajdują się na stronie Banku Gospodarstwa Krajowego.

• Konkurs „Zabytek Zadbane”

„Zabytek Zadbane” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych,
- 4) Architektura i budownictwo drewniane,

- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynierskie,
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i cieplnej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków,

czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• **Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)**

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, ngo oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• **Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027**

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp

do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
10. Materiały udostępnione przez Urząd Miejski w Łasku.
11. Rusin S.: Ród Łaskich. Łask, 1990.
12. Śmiałowski J., praca zbiorowa: Łask Dzieje miasta. Łask: urząd miejski w Łasku, 1998.
13. Poradowski R., Łask i okolice, Łask 1988.
14. Kwaskowski K., Kolegiata w Łasku, Łask 2000.
15. Bania Z., Średniowieczna kolegiata w Łasku, /w:/ Sztuka Polski Środkowej, Architektura średniowieczna i nowożytna, Łódź 2002.
16. Guttmejer K., Barokowa przebudowa kolegiaty w Łasku .w:/ Podług nieba i zwyczaju polskiego. Studia z dziejów architektury, sztuki i kultury ofiarowane A. Miłobędzkiemu, Warszawa 1988.
17. Delida E., Kultura ludowa regionu sieradzkiego /w:/ Szkice z dziejów sieradzkiego, Łódź 1977.
18. Rosin R., Dzieje polityczne do połowy XVI wieku /w:/ Szkice z dziejów Sieradzkiego, Łódź 1977.

19. www.nid.pl.
20. www.nimoz.pl.
21. www.zabytek.pl
22. www.stat.gov.pl/gus.
23. www.isap.sejm.gov.pl.

11. Spis tabel, rysunków i zdjęć

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Łask.
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Łask.
3. Tabela nr 3. Wykaz obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy Łask.
4. Tabela nr 4. Analiza SWOT.
5. Tabela nr 5. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Łask.
6. Rys nr 1. Obszar historycznego układu urbanistycznego miasta Łask.
7. Zdjęcie nr 1. Dwór w Ostrowie (źródło: lask.pl).
8. Zdjęcie nr 2. Dwór w Woli Bałuckiej (źródło: lask.pl).
9. Zdjęcie nr 3. Park Miejski im. Rodu Łaskich w Łasku (źródło: lask.pl).
10. Zdjęcie nr 4. Kościół kolegiacki pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny i św. Michała Archanioła w Łasku (źródło: lask.pl).
11. Zdjęcie nr 5. Kościół pw. Świętego Ducha w Łasku (źródło: lask.pl).
12. Zdjęcie nr 6. Kościół pw. św. Stanisława Biskupa i św. Mikołaja Biskupa w Borszewicach (źródło: lask.pl).

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Łask

MIASTO I GMINA ŁASK
Wykaz obiektów w gminnej ewidencji zabytków
(w tym zabytki wpisane do rejestru zabytków)
Stan na dzień 17.01.2023 r.

MIASTO ŁASK

1. Historyczny układ urbanistyczny miasta Łask
2. Kaplica cmentarna p.w. św. Franciszka w zespole cmentarza parafialnego
3. Ogrodzenie z pierwotną bramą wejściową w zespole cmentarza parafialnego
4. Cmentarz w zespole cmentarza parafialnego
5. **Kolegiata p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w zespole kolegiaty, nr rej. 40/245/A**
6. Dzwonnica w zespole kolegiaty
7. Cmentarz przykościelny w zespole kolegiaty
8. **Kościół p.w. św. Ducha w zespole kościoła garnizonowego, nr rej. 41/246/A**
9. Cmentarz przykościelny w zespole kościoła garnizonowego
10. **Park dworski, ob. miejski w zespole dworsko-parkowym, nr rej. 386/A**

Ul. Armii Krajowej

11. Dom w zespole domu nr 1
12. Oficyna w zespole domu nr 1
13. Dom nr 2

Ul. Kilińskiego

14. Dom nr 3
15. Dom nr 26
16. Dom nr 27
17. Dom nr 28
18. Dom nr 29

Ul. Kolejowa

19. Dworzec kolejowy w zespole stacji kolejowej 1C

20. Dom nr 1A w zespole stacji kolejowej
21. Budynek gospodarczy przy domu nr 1A w zespole stacji kolejowej
22. Dom nr 2 w zespole stacji kolejowej
23. Wieża ciśnień w zespole stacji kolejowej
24. Nastawnia wschodnia
25. Nastawnia zachodnia
26. Żuraw wodny północno-zachodni w zespole stacji kolejowej
27. Żuraw wodny północno-wschodni w zespole stacji kolejowej
28. Żuraw wodny południowo-wschodni w zespole stacji kolejowej
29. Pompownia, ob. dom (ul. Utrata 6)

Ul. Marii Konopnickiej

30. d. Szkoła żydowska, ob. Magazyn.

Ul. Kościelna

31. Dom nr 8

Ul. Kościuszki

- 32. d. Magistrat, ul. Kościuszki nr 2 - nr rej. 391/A**

33. Dom nr 4
34. Dom nr 7
35. Dom nr 8
36. Dom nr 10
37. Dom nr 16

Ul. 11-go Listopada

- 38. Dom nr 1, nr rej. 422/240/A**

- 39. Dom nr 2, nr rej. 423/241/A**

- 40. Dom nr 3, nr rej. 424/242/A**

41. Dom nr 4
42. Dom nr 5

- 43. Dom nr 6, nr rej. 425/243/A**

- 44. Dom nr 7, nr rej. 426/244/A**

45. Dom nr 8
46. Dom nr 10-10A
47. Dom nr 11
48. Dom nr 12
49. Dom nr 13-14
50. Dom nr 15
51. Dom nr 16
52. Dom nr 17
53. Dom nr 18-18A
54. Dom nr 30
55. Dom nr 31
56. Dom nr 32
57. Dom nr 33
58. Dom nr 35
59. Dom nr 36
60. Dom nr 37
61. Dom nr 38-38A
62. Magazyn w zespole domu nr 34

Ul. 9-Go Maja

63. Szkoła (nr 28)
64. Dom nr 14B
65. Dom nr 20
66. Dom nr 24
67. Dom nr 35
68. Dom nr 41
69. Dom nr 47A

70. Dom nr 50

71. Dom nr 62

Ul. Narutowicza

72. Dom nr 2

73. Dom nr 22

74. Młyn (nr 53)

Ul. Rzeczna

75. Dom nr 1 (d. zagroda młynarska)

Ul. Utrata

76. Dom nr 15

Ul. Warszawska

77. Dom nr 1

78. Dom nr 2

79. Dom nr 2A

80. Dom w zespole domu nr 3

81. Oficyna w zespole domu nr 3

82. Dom nr 5

83. Dom nr 12

84. Dom nr 16

85. Dom nr 21

86. Dom nr 23

87. Dom nr 35-37

Ul. Widawska

88. Dom nr 3

89. Dom nr 32

Ul. Zielona

90. Dom nr 11

91. Dom nr 12

Ul. Żeromskiego

92. Dom nr 2

93. Dom nr 4

94. Dom nr 10

95. Dom nr 12

96. Dom nr 19

97. Dom nr 163

ŁASK - KOLUMNA

98. Historyczny układ urbanistyczny

99. Plebania w zespole kościoła par. p.w. Wniebowzięcia NMP

Ul. Bliska

100. Willa nr 2

Ul. Błękitna

101. Willa nr 7

102. Willa nr 9

103. Willa nr 1

Ul. Bracka

104. Willa nr 2.

105. Willa nr 7 (róg. ul. Bliskiej).

Ul. Brzeźna

106. Willa nr 3a

107. Willa nr 5

108. Willa nr 5a (d.7).

Ul. Dolna

109. Dom nr 5

Ul. Gdańska

110. Willa nr 7

111. Dom nr 14

112. Willa nr 16

113. Willa nr 17

Ul. Graniczna

114. Willa nr 11

115. Willa nr 12

116. Dom nr 15

Ul. Jagielly

117. Willa nr 8

118. Willa nr 10

Ul. Katowicka

119. Willa nr 13

Ul. Kolonijna

120. Willa nr 2

121. Willa nr 4-4a

Ul. Komuny Paryskiej

122. Willa nr 2

123. Willa nr 12a

124. Willa nr 14

125. Willa nr 15

126. Willa nr 20

127. Willa nr 29

Ul. Kopernika

128. Willa nr 6

129. Willa nr 14

130. Willa nr 16

Ul. Kresowa

131. Dom nr 6

Ul. Letnia

132. Willa nr 7

133. Willa nr 10

134. Willa nr 11

Ul. Leśników Polskich

135. Dom nr 1c

136. Willa nr 2

137. Willa nr 2 (d.4)

138. Willa nr 7

139. Willa nr 9

140. Willa nr 20

141. Dom nr 25

142. Dom nr 25a

Ul. Lubelska

143. Dom nr 1

144. Willa 4-6

145. Willa nr 5

146. Willa nr 10

147. Willa nr 12

148. Willa nr 13

149. Willa nr 15

Ul. Łanowa

150. Willa nr 3

151. Willa nr 7

152. Willa nr 9

153. Willa nr 9a

154. Willa nr 14

Ul. Łódzka

155. Willa nr 1 (41)

Ul. Piaskowa

156. Willa nr 1

157. Willa nr 1a

Ul. Piękna

158. Willa nr 6

159. Willa nr 8

Ul. Piotrkowska

160. Willa nr 2

161. Willa nr 7

162. Willa nr 11

163. Willa nr 13

164. Willa nr 18

165. Willa nr 25

Ul. Sandomierska

166. Willa nr 4

Pl. Szarych Szeregów

167. Dom nr 1

168. Dom nr 2

169. Willa nr 4

170. Willa nr 7

Ul. Sejmowa

171. Willa nr 1

172. Willa nr 7

Ul. Spacerowa

173. Willa nr 10

Ul. Świerkowa

174. Willa nr 7a

Ul. Torowa

175. Budynek dworca w zespole stacji kolejowej

176. Dom nr 1a w zespole stacji kolejowej

177. Dom nr 1c w zespole stacji kolejowej

178. Willa nr 1

179. Willa nr 14

Ul. Toruńska

180. Willa nr 9

181. Willa nr 13

Ul. Wczasowa

182. Willa nr 2

183. Willa nr 8

184. Willa nr 9a

185. Willa nr 10

Ul. Wileńska

186. Willa nr 1

187. Willa nr 8

188. Willa nr 13

189. Willa nr 18

190. Willa nr 25

Ul. Wojska Polskiego

191. Willa nr 11

192. Willa nr 13

193. Willa nr 14

194. Willa nr 18

195. Willa nr 22

GMINA ŁASK**ANIELIN**

196. Cmentarz ewangelicki (relikt)

197. Dom nr 1

198. Szkoła, ob. Dom nr 30

BAŁUCZ

199. Dom nr 2 (d. Wincentów)

BORSZEWICE CMENTARNE

200. Cmentarz parafialny

201. Dom nr 19

202. Dom nr 29

203. Dom nr 31

BORSZEWICE KOŚCIELNE

204. Kościół p.w. św. Stanisława B-pa i Mikołaja B-pa w zespole kościoła parafialnego

205. Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego

206. Ogrodzenie w zespole kościoła parafialnego

207. Cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego

208. Plebania w zespole kościoła parafialnego

209. Organistówka w zespole kościoła parafialnego

210. Dom nr 13a

211. Dom nr 19a

BORSZEWICE

212. Leśniczówka, ob. dom nr 4

213. Leśniczówka, ob. dom w zespole leśniczówki nr 6

214. Piwnica w zespole leśniczówki, ob. domu nr 6

GORCZYN

215. Dwór w zespole dworsko-parkowym

216. Park w zespole dworsko-parkowym

217. Dom nr 16

KARSZEW

218. Relikt dworu w zespole dworsko-parkowym, nr rej. 237/A (trwa postępowanie o skreślenia z rejestru zabytków)

219. Park w zespole dworsko-parkowym

KOPYŚĆ

220. Dom nr 44

221. Dom nr 45

ŁOPATKI

222. Dwór obronny, nr rej. 60/247/A

223. Cegielnia.

224. Dom nr 20 (d.64)

225. Dom nr 71

OKUP MAŁY

226. Cmentarz ewangelicki (relikt)

Ul. Akacyjowa

227. Park wiejski

228. Dom nr 3

229. Kapliczka

Ul. Rzeczna

230. Młyn przy zagrodzie nr 3

OKUP WIELKI**Ul. Łaska**

231. Tkalnia, ob. magazyn

Ul. Sieradzka

232. Dom nr 1 (d.3)

233. Dom nr 32

234. Dom nr 62

235. Dom nr 76

ORCHÓW

236. Dom nr 77

237. Dom nr 96

238. Dom nr 102

239. Dom nr 118

OSTRÓW

240. Dwór w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym, nr rej. 379/A

241. Czworak, ob. dom nr 71 w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym

242. Obora w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym

243. Spichlerz w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym

244. Stodoła w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym wozownia

245. Park w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym

PODŁASZCZE

246. Cmentarz żydowski (relikt)

ROKITNICA

247. Cmentarz ewangelicki (relikt)

ULEJÓW

248. Cmentarz wojenny

WOLA BAŁUCKA

249. Dwór, nr rej. 300/A

250. Otoczenie dworu w granicach czytelnych pozostałości zespołu

WRONOWICE

251. Dwór w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym

252. Park w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym

253. Spichlerz w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym

254. Stodoła w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym

255. Obora w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym

256. Dom gorzelnianego w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym

257. Gorzelnia w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym

258. Kotłownia, ob. magazyn w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym

259. Magazyn gorzelniany w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym

260. Czworak, ob. dom nr 27 w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym

WRZESZCZEWICE

261. Cmentarz parafialny

262. Dom nr 2A

ZIELEŃCICE

263. Park dworski.

Załącznik nr 2. Spis stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Łask

* - stanowiska archiwalne z nieznaną lokalizacją

** - stanowiska archiwalne ze znaną lokalizacją

- 1. Aleksandrówek 1** (stan. 15 na obszarze AZP 70-49)
 - osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 2. Anielin 1** (stan. 21 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk C
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 3. Anielin 2** (stan. 25 na obszarze AZP 69-48),
 - punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia: chronologia nieokreślona
 - punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 4. Anielin 3** (stan. 26 na obszarze AZP 69-48)
 - punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradziej

- osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 5. Bałucz 1** (stan. 1 na obszarze AZP 69-48)
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 6. Bałucz 2** (stan. 2 na obszarze AZP 69-48)
 - punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia: chronologia nieokreślona
 - osada? kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 7. Bałucz 3** (stan. 3 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk D
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 8. Bałucz 4** (stan. 4 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk D
 - punkt osadniczy kultury przeworskiej?, epoka żelaza: okres rzymski?
 - punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
 - osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 9. Bałucz 5** (stan. 5 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk D
 - osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 10. Bałucz 6** (stan. 6 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk D
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 11. Bałucz 7** (stan. 10 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk D
 - punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia: chronologia nieokreślona
 - punkt osadniczy kultury polskiej, średniowiecze
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 12. Bałucz 8** (stan. 12 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk D
 - punkt osadniczy kultury łużyckiej?, epoka brązu?: chronologia nieokreślona
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 13. Bałucz 9** (stan. 28 na obszarze AZP 69-48)
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 14. Bałucz 10** (stan. 33 na obszarze AZP 69-48)
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 15. Bałucz - Młynisko 1**** (stan. 34 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk D
 - punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III
- 16. Borszewice 1** (stan. 11 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk F
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XIV-XV w.
 - osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 17. Borszewice 2** (stan. 3 na obszarze AZP 69-47), Zespół stanowisk F
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 18. Borszewice 3** (stan. 5 na obszarze AZP 69-47), Zespół stanowisk F
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 19. Borszewice 4** (stan. 6 na obszarze AZP 69-47), Zespół stanowisk F
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 20. Borszewice 5** (stan. 9 na obszarze AZP 69-47)
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 21. Budy Stryjewskie 1** (stan. 46 na obszarze AZP 68-48)
 - punkt osadniczy kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
 - punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- 22. Budy Stryjewskie 2** (stan. 47 na obszarze AZP 68-48), Zespół stanowisk B
 - punkt osadniczy kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
- 23. Budy Stryjewskie 3** (stan. 49 na obszarze AZP 68-48), Zespół stanowisk B
 - punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
 - punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 24. Kolonia Łętków 1** (stan. 5 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk K
 - osada kultury łużyckiej, epoka brązu: okres V - epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 25. Kolonia Łętków 2** (stan. 21 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk K
 - punkt osadniczy kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona

- 26. Kolonia Łętków 3** (stan. 22 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk K
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka brązu: okres I
- 27. Kolonia Łętków 4** (stan. 23 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk K
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradziej: chronologia nieokreślona
- 28. Kolonia Łętków 5** (stan. 24 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk K
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka brązu: okres V
- 29. Kolonia Łętków 6** (stan. 25 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk K
- osada kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona
- 30. Kolonia Łętków 7** (stan. 26 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk K
- osada kultury łużyckiej, epoka brązu – epoka żelaza: okres halsztacki
- 31. Kolumna 1** (stan. 23 na obszarze AZP 70-49)
- osada kultury polskiej, średniowiecze
- 32. Kolumna 2**** (stan. 36 na obszarze AZP 69-49)
- cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka brązu: okres V
- 33. Krzucz 1** (stan. 35 na obszarze AZP 69-49), Zespół stanowisk C
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: późny okres lateński
- 34. Krzucz 2** (stan. 18 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk C
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- osada? kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 35. Krzucz 3** (stan. 19 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk C
- osada? kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 36. Krzucz 4** (stan. 20 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk C
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 37. Łask 1** (stan. 1 na obszarze AZP 70-49), Zespół stanowisk J
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona
- osada kultury polskiej, XV w.
- osada kultury polskiej, nowożytność
- 38. Łask 2** (stan. 2 na obszarze AZP 70-49), Zespół stanowisk J
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: późny okres lateński – wczesny okres rzymski
- osada kultury polskiej, XV w.
- osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 39. Łask 3** (stan. 3 na obszarze AZP 70-49)
- osada kultury łużyckiej, epoka brązu - epoka żelaza: okres halsztacki
- 40. Łask 4** (stan. 4 na obszarze AZP 70-49), Zespół stanowisk J
- punkt osadniczy kultury polskiej, XV w.
- osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 41. Łask 5** (stan. 5 na obszarze AZP 70-49), Zespół stanowisk J
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona
- osada kultury polskiej, XV w.
- osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 42. Łask 6** (stan. 43 na obszarze AZP 70-48)
- relikty dworu Łaskich, kultura polska, późne średniowiecze – okres nowożytny
- 43. Łask 7** (stan. 41 na obszarze AZP 70-49), Zespół stanowisk I
- miasto kultury polskiej, okres nowożytny
- 44. Łask 8*** (stan. 42 na obszarze AZP 70-48)
- osada kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
- 45. Łask 9*** (stan. 35 na obszarze AZP 70-49)
- skarb monet kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
- 46. Łopatki 1** (stan. 28 na obszarze AZP 70-48)
- osada kultury polskiej, XVIII w.
- 47. Łopatki 2** (stan. 29 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk Ł

- osada kultury polskiej, XVIII w.
- 48. Łopatki 3** (stan. 30 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk Ł
 - osada kultury polskiej, XVII-XIX w.
- 49. Łopatki 4** (stan. 31 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk Ł
 - osada kultury polskiej, XV-XVIII w.
- 50. Łopatki 11** (stan. 45 na obszarze AZP 70-48),
 - osada kultury mierzanowickiej, epoka brązu: okres I
- 51. Łopatki 12** (stan. 46 na obszarze AZP 70-48)
 - osada kultury mierzanowickiej, epoka brązu: okres I
- 52. Mauryca 1** (stan. 13 na obszarze AZP 70-49)
 - osada kultury polskiej, XV w.
 - osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 53. Mauryca 2** (stan. 28 na obszarze AZP 70-49)
 - obozowisko kultury nieokreślonej, epoka kamienia: mezolit?
 - punkt osadniczy kultury pucharów lejkowatych, epoka kamienia: neolit
- 54. Mauryca 3** (stan. 29 na obszarze AZP 70-49)
 - obozowisko kultury nieokreślonej, epoka kamienia: mezolit?
 - punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradziej: chronologia nieokreślona
- 55. Mikołajówek 1** (stan. 8 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk G
 - punkt osadniczy kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona
- 56. Mikołajówek 2** (stan. 9 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk G
 - punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia: chronologia nieokreślona
 - osada kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona
 - osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 57. Niecenia¹⁵ 1** (stan. 35 na obszarze AZP 70-48)
 - osada kultury przeworskiej (lub prapolskiej), chronologia nieokreślona
- 58. Niecenia¹⁶ 2** (stan. 36 na obszarze AZP 70-48)
 - punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia: chronologia nieokreślona
- 59. Okup Fabryczny 1** (stan. 4 na obszarze AZP 70-48)
 - punkt osadniczy kultury ceramiki sznurowej, epoka kamienia: neolit
- 60. Okup Fabryczny 2** (stan. 10 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk G
 - osada kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona
- 61. Okup Fabryczny 3** (stan. 11 na obszarze AZP 70-48)
 - osada kultury nieokreślonej, epoka kamienia: chronologia nieokreślona
- 62. Orchów 1**** (stan. 1 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk H
 - osada kultury pucharów lejkowatych, epoka kamienia: neolit
- 63. Orchów 2**** (stan. 2 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk H
 - osada kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III
 - cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III
- 64. Orchów 3** (stan. 6 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk H
 - osada kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona
- 65. Orchów 4** (stan. 7 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk H
 - osada kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 66. Orchów 5** (stan. 16 na obszarze AZP 69-48)
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 67. Orchów 6** (stan. 17 na obszarze AZP 69-48)
 - punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu?
 - punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 68. Orchów 7**** (stan. 37 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk H

¹⁵ Błędna nazwa miejscowości w archiwum WUOZ w Łodzi – jest to teren wsi Zielęcice, gm. Łask.

¹⁶ Patrz przypis powyższy

- cmentarzysko ciałopalne kultury łużyckiej, epoka brązu: okres III-IV
- 69. Orchów 8**** (stan. 38 na obszarze AZP 70-48)
 - osada kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki
- 70. Ostrów 1** (stan. 9 na obszarze AZP 70-49)
 - osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 71. Ostrówek 1** (stan. 7 na obszarze AZP 70-49)
 - osada kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
 - osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 72. Ostrówek 2** (stan. 30 na obszarze AZP 70-49)
 - osada kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
- 73. Ostrówek 3** (stan. 31 na obszarze AZP 70-49)
 - punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- 74. Piaski 1** (stan. 54 na obszarze AZP 68-48)
 - punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 75. Podlaszcze 1** (stan. 27 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk K
 - osada kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki C-D
- 76. Rembów 1** (stan. 5 na obszarze AZP 68-49)
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 77. Remiszew 2** (stan. 19 na obszarze AZP 68-48), Zespół stanowisk A
 - punkt osadniczy kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres halsztacki C
 - punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 78. Remiszew 3** (stan. 20 na obszarze AZP 68-48), Zespół stanowisk A
 - punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
 - punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 79. Remiszew 4** (stan. 28 na obszarze AZP 68-48), Zespół stanowisk A
 - punkt osadniczy kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
- 80. Remiszew 5** (stan. 29 na obszarze AZP 68-48), Zespół stanowisk A
 - punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 81. Remiszew 6** (stan. 30 na obszarze AZP 68-48), Zespół stanowisk A
 - punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka brązu/epoka żelaza
 - punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 82. Remiszew 7** (stan. 45 na obszarze AZP 68-48), Zespół stanowisk A
 - punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradziej: chronologia nieokreślona
- 83. Rokitnica 1** (stan. 33 na obszarze AZP 70-50)
 - punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia: neolit-epoka brązu: okres I
- 84. Rokitnica 3** (stan. 35 na obszarze AZP 70-50)
 - osada kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona
- 85. Rokitnica 4** (stan. 36 na obszarze AZP 70-50)
 - osada kultury nieokreślonej, epoka kamienia: paleolit schyłkowy
- 86. Rokitnica – Kolonia A 1** (stan. 22 na obszarze AZP 70-49)
 - osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 87. Sięganów 1** (stan. 3 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk L
 - osada kultury pucharów lejkowatych, epoka kamienia: neolit
- 88. Sięganów 2** (stan. 32 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk L
 - punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia: chronologia nieokreślona
- 89. Sięganów 3** (stan. 33 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk L
 - osada kultury pucharów lejkowatych, epoka kamienia: neolit
 - osada kultury mierzanowickiej, epoka brązu: okres I
- 90. Sięganów 4** (stan. 34 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk L
 - osada kultury nieokreślonej, epoka kamienia: chronologia nieokreślona
- 91. Sięganów 5*** (stan. 40 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk L
 - osada kultury pucharów lejkowatych, epoka kamienia: neolit
- 92. Sięganów 6**** (stan. 44 na obszarze AZP 70-48), Zespół stanowisk L

- osada kultury nieokreślonej, epoka kamienia: mezolit?
- 93. Stryje Księżę 1** (stan. 8 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk E
 - punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 94. Stryje Księżę 2** (stan. 27 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk E
 - osada kultury polskiej, XIII-XIV w.
 - punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 95. Stryje Księżę 3** (stan. 29 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk E
 - osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: późny okres rzymski
 - osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 96. Stryje Księżę 4** (stan. 30 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk E
 - punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia: chronologia nieokreślona
 - cmentarzysko? kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 97. Stryje Księżę 5** (stan. 31 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk E
 - osada? kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 98. Stryje Księżę 6** (stan. 32 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk E
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XIV-XV w.
 - osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 99. Stryje Paskowe 1** (stan. 7 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk E
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 100. Stryje Paskowe 2** (stan. 9 na obszarze AZP 69-48), Zespół stanowisk E
 - punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu: okres V/epoka żelaza: okres halsztacki C
 - punkt osadniczy kultury polskiej, średniowiecze
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 101. Stryje Paskowe – Szatyń (Satyn) 1** (stan. 48 na obszarze AZP 68-48), Zespół stanowisk B
 - punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia: chronologia nieokreślona
- 102. Stryje Paskowe – Szatyń (Satyn) 2** (stan. 51 na obszarze AZP 68-48), Zespół stanowisk B
 - punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 103. Stryje Paskowe – Szatyń (Satyn) 3** (stan. 52 na obszarze AZP 68-48), Zespół stanowisk B
 - punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- 104. Teodory 2** (stan. 16 na obszarze AZP 70-49)
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XV w.
 - osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 105. Teodory 3** (stan. 17 na obszarze AZP 70-49)
 - osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 106. Teodory 4** (stan. 18 na obszarze AZP 70-49), Zespół stanowisk M
 - osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 107. Teodory 5** (stan. 19 na obszarze AZP 70-49), Zespół stanowisk M
 - osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 108. Teodory 6** (stan. 20 na obszarze AZP 70-49), Zespół stanowisk M
 - osada kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
 - osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 109. Teodory 7** (stan. 21 na obszarze AZP 70-49), Zespół stanowisk M
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XV w.
 - osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 110. Wiewiórczyn 1** (stan. 23 na obszarze AZP 69-48)
 - osada? kultury polskiej, XVII-XVIII w.

- 111. Wincentów 1** (stan. 16 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
- 112. Wincentów 2** (stan. 17 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kręgu kultur z liściakami, epoka kamienia: paleolit schyłkowy
- 113. Wola Bałucka 1** (stan. 13 na obszarze AZP 69-48)
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- osada? kultury polskiej, XVI-XVIII w.
- 114. Wola Bałucka 2** (stan. 14 na obszarze AZP 69-48)
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 115. Wola Bałucka 3** (stan. 15 na obszarze AZP 69-48)
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia-epoka brązu: okres I
- cmentarzysko? kultury łużyckiej, epoka brązu: okres V/epoka żelaza: okres halsztacki C
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 116. Wola Łaska 1** (stan. 8 na obszarze AZP 70-49), Zespół stanowisk J
- punkt osadniczy kultury polskiej, XV w.
- osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 117. Wola Łaska 2** (stan. 11 na obszarze AZP 70-49)
- osada kultury polskiej, XV w.
- osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 118. Wola Łaska 3** (stan. 12 na obszarze AZP 70-49)
- osada kultury polskiej, okres nowożytny
- 119. Wronowice 1** (stan. 33 na obszarze AZP 69-49)
- osada kultury pomorskiej, epoka żelaza: wczesny okres lateński
- 120. Wronowice 2** (stan. 34 na obszarze AZP 69-49)
- osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: późny okres lateński
- 121. Wrzeszczewice 1** (stan. 31 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 122. Wrzeszczewice 2** (stan. 34 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 123. Wrzeszczewice 3** (stan. 35 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia: chronologia nieokreślona
- punkt osadniczy kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
- 124. Wrzeszczewice 4** (stan. 36 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: chronologia nieokreślona
- 125. Wrzeszczewice 5** (stan. 40 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- 126. Wrzeszczewice 6** (stan. 41 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 127. Wrzeszczewice 7** (stan. 42 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 128. Wrzeszczewice 8** (stan. 43 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 129. Wrzeszczewice 9** (stan. 44 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 130. Wrzeszczewice 10** (stan. 50 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 131. Wrzeszczewice 11** (stan. 53 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski

- 132. Wrzeszczewice 12** (stan. 55 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury polskiej, średniowiecze
 - punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 133. Wrzeszczewice 13** (stan. 56 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
 - punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 134. Wrzeszczewiczki 1** (stan. 32 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: późny okres rzymski
- 135. Wrzeszczewiczki 2** (stan. 33 na obszarze AZP 68-48)
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze
 - punkt osadniczy kultury polskiej, okres nowożytny
- 136. Wydrzyn 1** (stan. 22 na obszarze AZP 69-48)
- punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia: chronologia nieokreślona
 - osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 137. Wydrzyn 2** (stan. 24 na obszarze AZP 69-48)
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
- 138. Żdźary 1** (stan. 6 na obszarze AZP 70-49), Zespół stanowisk J
- osada kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki